BERTRAND RUSSELL'IN TASVİRLER TEORİSİ

Teo Grünberg

I. *Tekil-Terimlerin yol açtığı paradokslar.*

Tek tek nesnelerden söz etmek için *tekil-terimler* (singular terms) kullanırız. Bir tekil-terim, her bir belli durum ve bağlamda ancak *bir tek* (somut veya soyut) nesneyi *gösteren* (designate) basit veya bileşik bir dilsel-ifade demektir. Tekil-terimlerin bazıları *bir tek* sözcük veya sembolden ibaret oldukları halde, bazıları *bir kaç* sözcük veya sembolden kuruludur. Birincilerine "*basit-tekil-terimler*", ikincilerine de "*bileşik tekil-terimler*" diyeceğiz. Örneğin "Ahmet", "mavilik", "C" (karbon) birer basit tekil-terim, "Ahmedin babası", "5 + 7", "CO_2" birer bileşik tekil-terimdir. Bileşik tekil-terimlerin anlamları, onları meydana getiren basit-terimlerin anlamları tarafından belirlenmiş olup, bunların birer fonksiyonu sayılabilirler. Ancak bütün çok-sözcüklü terimlere (mantık bakımından — gramer bakımından değil —) bileşik-terim denilmesi uygun değildir. Örneğin, "Reşat Nuri Güntekin" veya "Beyaz Saray" tek başlarına anlamlı olarak kullanılabilen bir kaç sözcükten kurulu oldukları halde, bunların anlamları, içlerinde geçen bu tek-sözcüklü terimlerin birer fonksiyonu sayılamaz. Bu bakımdan, bu gibi çok-sözcüklü terimleri birer "bileşik-terim" değil, birer "basit-terim" sayacağız.

Şimdi her bir *tekil-terim* ile o terimin *gösterdiği nesne* (designatum) arasındaki bağlantıyı (*gösterme-bağlantısı*'nı) inceleyelim. *Gösterme-bağlantısı* şu üç ilke[1] ile belirlenebilir :

Her tekil-terim (belli bir bağlam içinde kullanıldıkta) *ancak bir tek* nesneyi gösterebilir.

(I) "*Tekanlamlılık-ilkesi*" (principle of univocality).

---

[1] Bk. *Carnap*, "Meaning and Necessity" s. 98 v.ö.

(Bu ilke, her tekil-terimin — belli her bir kullanılışında — *en çok bir* nesneyi gösterebileceğini belirtir). Örneğin "bu kitap" tekil-terimi çeşitli durum ve bağlamlarda ayrı ayrı nesneleri (kitapları) gösterebildiği halde, belli bir kullanılışında ancak bir tek nesneyi (kitabı) gösterir.
(II) *"Konu-ilkesi"* (principle of subject-matter).

Her önerme, içinde geçen tekil-terimlerin gösterdikleri nesneler *hakkındadır*, yani *konusu* bu nesnelerden kuruludur.

(Bu ilke, her tekil-terimin — belli bir kullanışında — *en az bir* nesneyi gösterdiğini belirtir.) Örneğin "bu kitap mavidir" önermesi, "bu kitap" tekil-teriminin gösterdiği nesne (yani söz konusu *kitap*) hakkındadır.
(III) *"Değiştokuş-edilebilme ilkesi"* (principle of interchangeability).

"a" ve "b" gibi iki tekil-terim aynı bir nesneyi gösterirlerse, yani "a = b" doğru ise, içinde "a" geçen herhangi bir önermenin doğruluk-değeri "a" nın "b" ile değiştokuş edilmesiyle değişmez. Başka bir deyimle, "a = b" doğru ise, bu iki terim herhangi bir önerme içinde, o önermenin *doğruluk-değerini değiştirmeksizin (salva veritate) değiş-tokuş edilebilir.* "...a..." gibi bir önerme doğru ise "...b..." de doğru olur, "...a..." yanlış ise '...b...' de yanlış olur.

Örneğin: "Scott" ile "*Waverley*'nin yazarı" tekil-terimlerinin her ikisi de aynı bir nesneyi ("Waverley" başlıklı romanı yazan "Walter Scott" adlı İskoçyalı şair ve romancıyı) gösterir. ("Scott=*Waverley*'nin yazarı" doğrudur.) Oysa öbür yandan "Scott İskoçyalıydı" önermesi doğrudur. Şu halde, bu önermede "Scott" teriminin "*Waverley*'nin yazarı" ile değiştokuş edilmesiyle elde edilen "*Waverley*'nin yazarı İskoçyalıydı" önermesi de (III) ilkesi gereğince *doğrudur.*

(III) ilkesi (I) ile (II) ilkelerinin zaruri bir sonucudur. Nitekim "a" ile "b" aynı bir nesneyi gösterip, "...a..." önermesi "a" nın gösterdiği nesne hakkında *doğru* bir iddiayı dile getiriyorsa, o zaman ("a" nın "b" ile değiştokuş edilmesiyle elde edilen) "...b..." önermesi *aynı nesne hakkında aynı iddiayı* dile getireceğinden, o da doğru olacaktır.

İmdi (I) ile (II) ilkelerinin, dolayısiyle bunların zaruri bir sonucu olan (III) ilkesinin kabul edilmemesi imkânsız gibi görünüyor. Nitekim modern mantıkçıların çoğu her üç ilkeyi açıkça veya örtük bir şekilde kabul ederler. Öte yandan bu ilkelerin uygulanmasından ötürü bir takım *paradoks* (veya *antinomi*) lerin meydana çıktığı görülmüştür. (I), (II) ve (III) ilkelerine aykırı durumların ortaya çıkmasından ibaret olan bu paradokslara, sırasiyle *"çokanlamlılık-paradoksu"*, *"konusuzluk-para-*

doksu" ve "*değiştokuş-edilemezlik paradoksu*" diyeceğiz. *Frege*, *Russell*, *Quine*, *Church* ve *Carnap* gibi en ünlü modern mantıkçılar için bu paradoksların giderilmesi çalışmalarının başlıca amaçlarından biri olmuştur. Her birinin *anlam-teorisi*, bu paradoksların birer *çözümü* olmak amaciyle kurulmuştur, denebilir.

Şimdi de bu paradoksları birkaç örnekle gösterelim. İlk olarak değiştokuş-edilemezlik paradoksunu, sonra da konusuzluk-paradoksunu ele alacağız. (Çokanlamlılık-paradoksu[3] ise, bu yazının konusu ile doğrudan doğruya ilgili olmadığından burada ele alınmıyacaktır.)

DEĞİŞTOKUŞ-EDİLEMEZLİK PARADOKSU :

(1) "IV. cü George Scott'un *Waverley*'nin yazarı olup olmadığını bilmek istiyordu"

önermesi, İngiliz edebiyatı tarihine ait gerçek bir olguyu dile getirdiğinden doğrudur.[2]

Oysa

(2) "*Waverley*'nin yazarı = Scott"

doğrudur. Şu halde (1) ve (2) ye dayanarak "*Waverley*'nin yazarı" ifadesinin "Scott" sözcüğü ile değiştokuş edilmesiyle elde edilen

(3) "IV. cü George Scott'un Scott olup olmadığını bilmek istiyordu"

önermesi de (III) ilkesi gereği *doğrudur*. Oysa Kral IV. cü George'un aynılık - ilkesini tartışmak isteyen bir filozof olduğu sanılmadığından (3) *yanlış* olsa gerek. Şu halde (3) hem *doğru* hem *yanlıştır*. (Çelişme!)[3] Bu gibi çelişmelere "*lojik-paradoks*" veya "*lojik-antinomi*" denilir.[4]

Değiştokuş-edilemezlik paradoksuna bir de şu örneği verelim :

(4) "Ahmet Tegucigalpa'nın Nicaragua'da olduğuna inanıyor"

---

[2] Walter Scott, ilk romanı olan *Waverley*'yi ("The Waverley Novels) kendi adını gizli tutarak yayınlamış, ama gene de kendisinin bu romanın yazarı olduğu duyulmuştu. Nitekim zamanın İngiltere Kralı IV. cü George, Scott'un da hazır bulunduğu bir yemekte onun şerefine "*Waverley*'nin yazarına!" diye bir kadeh kaldırmış, Scott ise "Majeste, ben *Waverley*'nin yazarı değilim" cevabını vermişti. (Bk. *Church*, "Mathematical Logic" s. 5, n. 12)

[3] Bu örnek *Russell* tarafından verilmiş olup, bugünkü mantık literatüründe ün kazanmıştır. (Bk. Russell, "On Denoting", s. 108.)

[4] Bk. *Carnap*, "A. E." s. 135-6.

önermesinin doğru olduğunu kabul edelim. Oysa

(5) "Tegucigalpa = Honduras'ın başkenti"

siyasal coğrafyaya ait gerçek bir olguyu dile getirdiğinden *doğrudur*. Şu halde (4) te (5)e dayanarak "Tegucigalpa" sözcüğünün "Honduras'ın başkenti" ifadesi ile değiştokuş edilmesiyle elde edilen

(6) "Ahmet Honduras'ın başkentinin Nicaragua'da olduğuna inanıyor"

önermesi (III) ilkesi gereği *doğrudur*. İmdi Ahmedin coğrafya bilgisi biraz kıt olsa bile, belli bir ülkenin (Honduras'ın) başkentinin başka bir ülkede (Nicaragua'da) bulunamıyacağını bilecek kadar akıllı olduğunu kabul edersek (6) *yanlıştır*. Şu halde (6) hem *doğru* hem *yanlıştır*. (Çelişme!)[5]

KONUSUZLUK-PARADOKSU :

Şimdi de bu paradoksa bir kaç örnek göstereceğiz.

(7) "Bugünkü Fransa kralı yoktur"

önermesi, "bugünkü Fransa kralı" diye bir kimse olmadığına göre *doğrudur*. İmdi (7) içinde geçen biricik tekil-terim "bugünkü Fransa kralı" ifadesidir. Şu halde (II) ilkesi gereğince (7) nin *konusu* "bugünkü Fransa kralı" nın gösterdiği nesnedir. Oysa böyle bir nesne yoktur. Şu halde (7) "*konusuzdur*." Hiç bir şey hakkında olmıyan bir iddia ise mânalı olamıyacağından, (7) *mânasızdır*. Oysa (7) doğru, dolayısiyle *mânalıdır*. Şu halde (7) hem *mânalı* hem *mânasızdır*. (Çelişme!)

Genel olarak "a" ("Bugünkü Fransa kralı", "Anka kuşu", "Pegasus", "Yuvarlak-Kare", gibi bir tekil-terim ise, "a yoktur" önermesi *doğru* ve dolayısiyle *mânalıdır*. Ama (II) ilkesi gereği konusuz olup *mânasızdır*. Aynı çelişme "a vardır" önermesinde de meydana gelir. Nitekim "a" hiç bir nesneyi göstermediğine göre, "a vardır" *yanlış*, dolayısiyle *mânalıdır*. Ama (II) gereği konusuz, dolayısiyle *mânasızdır*.

Bu paradoksu şöyle de dile getirebiliriz: Biri "a yoktur" (örneğin "Anka kuşu yoktur") dediğinde, "varolmadığını öne sürdüğünüz şey nedir?", (veya "sözünü ettiğiniz nesne hangi nesnedir?") sorusu ile karşılanıp "varolmadığını öne sürdüğüm şey *a* dır" (veya "sözünü ettiğim nesne *a* dır") cevabını verse, ister istemez *a* diye bir *varlığı* (entity) ka-

---

[5] Bu örnek *Quine*'ındır. (Bk. Quine, "From a Logical Point of View", s. 141-2.)

bul etmek durumuna düşer.[6] Başka bir deyimle, hem *"a yoktur"*, hem de *"a vardır"* önermelerini evetlemiş olur. (Çelişme!) Böyle bir çelişmeyi açıkça kabul eden bir filozof bile ortaya çıkmıştı: *Meinong* (II) ilkesine sımsıkı bağlı kalabilmek amaciyle, her mânalı önermenin *öznesinin* (yani önerme içinde geçen tekil-terimin) belli bir nesneyi (varlığı) gösterdiğini kabul etmişti. Meinong'a göre, bu gibi "varlıklar" *çelişmeme-ilkesine* bağlı değildir. "a" bu türden bir varlığı gösteriyorsa, hem "a vardır" hem "a yoktur" (genel olarak hem "a P dir" hem "a P değildir") *doğrudur*. Böylece Meinong çelişmeme-ilkesini çiğnemek pahasına konusuzluk-paradoksuna bir "çözüm" veriyor.[7]

İmdi Meinong'un "çözümünü" kabul edemiyen sağ-duyulu kimseler (ister filozof, ister bilim adamı, ister günlük dili kullanan adam) hiç bir zaman "a yoktur" biçimindeki bir iddiada bulunamamak durumuna düşerler. Nitekim "a yoktur" *doğru* ise (yukarıda belirttiğimiz gibi) *mânasızdır*. Şu halde, "a yoktur" ya *yanlış* ya da *mânasız* olup, hiç bir zaman *doğru değildir*. Böylece biri "a vardır" iddiasında bulunduğunda "hayır yanılıyorsunuz, a yoktur" cevabını vermeğe kalkışsak, bu cevabımızın ya yanlış ya da mânasız olduğunu kabul etmek zorunda kalacağız. Buna göre, bir "şeyin" varlığını kabul eden taraf hep haklı, kabul etmiyen taraf ise hep haksız olacaktır.[8]

Konusuzluk-paradoksu bir de *üçüncü-halin olmazlığı* (tertium non datur) ilkesine bir aykırılık şeklinde belirebilir. Örneğin

(8) "Bugünkü Fransa kralı dazlaktır veya bugünkü Fransa kralı dazlak değildir"

önermesi bu ilke gereği *doğru olmalıydı*. Oysa bir yandan dazlakların çizelgesini, öbür yandan da dazlak-olmıyanların çizelgesini meydana getirseydik, bugünkü Fransa kralını bu çizelgelerin ne birinde ne de ötekisinde bulamıyacaktık.[9] Şu halde (8) *yanlıştır*. Bu durumda çelişmeme-ilkesini çiğnememek için (8) in *doğru olmadığını* kabul etmeliyiz. Bu ise *üçüncü-halin olmazlığı ilkesinin* çiğnenmesi demektir.

II. Adlar ve Tasvirler.

I. ci bölümde sözünü ettiğimiz paradokslara çeşitli çözümler ortaya konulmuştur. Bu yazıda yalnız *Russell*'ın verdiği çözümü göstereceğiz.

[6] Bk. *Russell*, "On Denoting", s. 106 ve *White*, "Toward Reunion in Philosophy" s. 14-17.

[7] Bk. *Russell*, A.E., s. 107.

[8] Bk. *Quine*, "Mathematical Logic", s. 150.

[9] Bu örnek *Russell*'ındır. (Bk. Russell, A. E., s. 108.)

İmdi Russell, paradokslara yol açan tekil-terimlerin, göstermek istedikleri *(purport)* nesneleri *adlandırmak* yolu ile değil, *tasvir* etmek yolu ile belirttiklerini söyler. "*Waverley*'nin yazarı", "Honduras'ın başkenti" "bugünkü Fransa kralı" ifadeleri hep bu türdendir. İşte Russell, "*belirli-tasvirler*" (definite descriptions) veya kısaca "*t a s v i r l e r*"[10] dediği bu türden tekil-terimlerin lojik-yapılarını aydınlatmak suretiyle sözü geçen paradokslara bir çözüm vermeyi başarmıştır. Ancak *Russell'ın tasvirler-teorisi* bu paradokslara bir çözüm vermekle kalmamıştır, bu teorinin bilgi-öğretisi için de büyük bir önemi vardır.

Russell'a göre tek tek (somut veya soyut) nesneleri iki ayrı şekilde tanıyabiliriz: Biri *dolaysız-tanıma* (knowledge by acquaintance), ötekisi de *tasvirle-tanıma* (knowledge by description) yoludur.[11] Yakından tanıdığım, yani kendisini duyularımla doğrudan doğruya algıladığım bir kimseyi — arkadaşım Ahmet diyelim — *dolaysız-olarak tanırım*. Buna karşılık Ahmedin babasını hiç bir zaman görmediğimi, algılamadığımı, üstelik adının "Behçet" olduğundan başka hakkında hiç bir bilgim olmadığını kabul edelim. O zaman Behçedi ancak "Ahmedin babası" şeklinde tasvir etmekle (dolaylı-olarak) tanıyabilirim. Yani Russell'ın deyimiyle, Behçedi *tasvirle-tanırım*. Görüldüğü gibi, "Behçet" basit tekil-teriminin (bu bağlamda) anlamlı olması, "Ahmedin babası" bileşik tekil-teriminin bir '*kısaltması*' (abbreviation) sayılmasına bağlıdır. Yani "Behçet" sözcüğünün anlamı sadece "Behçet $=Dk$ Ahmedin babası"[12] ile belirlenmiş olup, bu tanımın dışında hiç bir anlamı yoktur.

---

[10] Russell, tasvirler-teorisini 1905 de yayınlanan "On Denoting" adlı yazısında ortaya koymuştu. Ancak bu yazıda, sonradan hep "descriptions" (tasvirler) dediği ifadelere "denoting phrases" (göstersel-ifadeler) demişti. Russell iki türlü "tasvir" den söz eder: "*belirli-tasvirler*" (definite descriptions) ve "*belirsiz-tasvirler*" (indefinite descriptions). Örneğin "uzun boylu bir insan" ifadesi bir *belirsiz-tasvir*, "Türkiyenin en uzun boylu insanı" ifadesi ise bir *belirli-tasvir*'dir. Bir belirsiz-tasvir *bir kaç* nesneye *uygulanabildiği* halde, bir belirli-tasvir ancak bir tek nesneyi *gösterebilir*. Başka bir deyimle, belirsiz-tasvirler birer *genel-terim*, belirli-tasvirler ise birer *tekil-terim* durumundadır. Asıl önemli tasvirler, *belirli-tasvirler olup*, bu yazıda sadece bu türlü tasvirleri inceleyeceğiz. Bundan böyle "*tasvir*" terimini yalnız "belirli-tasvir" mânasında kullanacağız. *Principia Mathematica*'da "tasvir" sözcüğü yalnız bu mânada kullanılır. *Quine* ise "belirli-tasvir" yerine, bu türlü tasvirlerin birer tekil-terim olduklarını belirtmek amaciyle, "*tekil-tasvir*" (singular description) deyimini kullandığı gibi, çokluk aynı anlamda sadece "tasvir" terimini kullanır. (Bu terimin Almancada karşılığı ise "*Kennzeichnung*" dur.)

[11] Bk. *Russell*, «Human Knowledge", s. 86-88.

[12] "$=Dk$" işaretini *tanımlama-işareti* olarak kullanıyoruz. ("*Dk*" sembolü "demek" sözcüğünün kısaltmasıdır.)

İmdi Russell'a göre, mantık bakımından hâlis bir *ad* (proper name), anlamı *dolaysız-olarak tanınan* bir nesneyi göstermek üzere belirtilmiş olan bir basit tekil-terim demektir. Bütün öbür basit tekil-terimler, (anlamlı olabilmek için) salt adlardan kurulu birer bileşik tekil-terime (tasvir'e) geri götürülmelidir. Örneğin "Sokrates" dolaysız-olarak tanıdığımız bir nesneyi göstermediğinden, "baldıran içerek ölen ünlü Atinalı filozof" gibi bir tasvirin 'kısaltması' olarak yorumlanmalıdır.

Hangi basit tekil-terimlerin hâlis bir *ad*, hangilerinin de bir tasvirin kısaltması olduğu bu terimleri kullanan kişilere bağlıdır. Benim için "Ahmet" bir *ad*, "Behçet" ise bir tasvirin kısaltması olduğu halde, Behçedi yakından tanıyıp, Ahmedi hiç görmemiş bir kimse için, "Behçet" bir *ad*, "Ahmet" ise "Behçedin ortanca oğlu" gibi bir tasvirin kısaltması olabilir. Öte yandan, Russell'in savunduğu *fenomenalist* görüş açısından "Ahmet" (benim için bile) hâlis bir *ad* değildir. Nitekim bu açıdan, ben ancak kendi *yaşantılarımı* (experiences), bir de doğrudan doğruya kavrıyabildiğim *duyusal-nitelikleri* (mavilik, yumuşaklık, yuvarlaklık, v.ö.) ve belki de bazı soyut tümelleri (örneğin benzerlik-bağlantısını) *dolaysız-olarak tanıyabilirim*. Buna göre, "Ahmet" terimi (anlamlı olması için) şöyle bir tasvirin kısaltması olarak yorumlanmalı :

"Ahmet =*Dk* *bu* duyu-verilerinin fiziksel nedeni olan nesne"

veya Ahmedi şu anda algılamıyorsam,

"Ahmet =*Dk* *bu* bellek-imgelerinin ilişkin oldukları algılarımın fiziksel nedeni olan nesne".

Böylece ortak kullanımlar ve gramer bakımından birer ad olan sözcüklerin hemen hemen hiç biri Russell tarafından *hâlis* bir *ad* sayılmıyor. (Hiç bir insan, hayvan veya fiziksel nesne adı bir hâlis ad değildir.) Buna karşılık, gramer bakımından birer ad sayılmıyan bazı sözcükler Russell'e göre birer hâlis *ad* durumundadır. Bunlar bir yol "mavilik", "sertlik" gibi duyusal-nitelik sözcükleri,[13] bir de "bu", "şu", "burada", "orada", "şimdi" gibi *ben'e-bağlı tekil-terimler* (egocentric particulars) dir.[14]

III. *Tasvirlerin Lojik Yapısı.*

(1) *Waverley*'nin yazarı

[13] Bk. *Russell*, "Inquiry into Meaning and Truth", s. 94-107, "Human Knowledge", s. 81-83.

[14] Bk. *Russell*, "Inquiry into Meaning and Truth", s. 108-115, 126 v.ö., 231 v.ö. ve "Human Knowledge", s. 84-94.

(2) Ahmedin babası

(3) 5 ile 11 arasındaki asal sayı

(4) $2x - 3 = 0$ denkleminin kökü

(5) 2 ile 3 ün toplamı

ifadelerini göz önüne alalım. Bunların hepsi de birer *bileşik tekil-terim*'dir. Her biri bir önermenin *öznesi* olabildiğinden, ve her kullanılışında (en çok) bir tek nesneyi gösterdiğinden dolayı bir *tekil-terim* sayılmalıdır. Öbür yandan, bu ifadeler hem çok-sözcüklü olduklarından, hem de anlamları kurulu oldukları terimlerin birer fonksiyonu olduğundan, birer *bileşik-terim*'dir.

İmdi yukarıda yazılı olan bu ifadelerin *lojik-yapılarını* aydınlatmak için, bunları *sembolik-mantık* diline çevirmemiz gerekecektir. İlk olarak (1) i ele alalım. Bu ifadeyi

" 'x *Waverley*'yi yazdı' şartını yerine getiren (tek) x "

biçimine çevirebiliriz. "Waverley" tekil-teriminin bir *sembolik-kısaltması* olarak "w" sembolünü kullandığımızda, ifademiz

" 'x w'yi yazdı' şartını yerine getiren (tek) x

biçimine girer. Burada "x", *değerleri* arasında insanlar bulunan bir *değişken*, "w" ise bir *değişmez* (constant) dir. "x w'yi yazdı" ifadesinin sembolik-kısaltması için "Yxw" semboller-dizisini kullanalım. O zaman (1) ifadesi

Yxw şartını yerine getiren (tek) x

veya kısaca

Yxw'yi yerine getiren x

biçiminde dile getirilebilir. (Bu ifadeyi "Yxw'yi yerine getiren *tek* x" anlamında kullanıyoruz.)

İmdi *x* gibi bir nesnenin yerine getirdiği herhangi belli bir *şartı*, şematik olarak "...*x*..." veya "*Fx*" biçiminde dile getirebiliriz. İşte, gerek (1), gerek söz konusu öbür dört bileşik tekil-terim, hep

...x... şartını yerine getiren x

veya

Fx'i yerine getiren x

biçimine sokulabilir. ("...'i yerine getiren x" ifadesi hep "...'i yerine getiren *tek x*" anlamına gelir.)

Sembolik-mantıkta "...x... şartını yerine getiren x" ifadesinin kısaltması olarak "*(ιx) (...x...)*" ifadesi kullanılır. Buna göre *"Fx'i yerine getiren x"* in sembolik karşılığı "*(ιx)(Fx)*" olacaktır.

Şimdi sözü geçen beş bileşik tekil-terimi sembolik-mantık diline çevirecek duruma gelmiş bulunuyoruz.

(1) ifadesi "(ιx)(x *Waverley*'yi yazdı)", veya kısaca

(ιx) Yxw

biçimine;

(2) ifadesi "(ιx)(x Ahmedin babasıdır)", veya " $=Dk$ Ahmet" ile "Bxy $=Dk$ x y'nin babasıdır" kısaltmalarını yaptığımızda

(ιx)(Bxa)

biçimine;

(3) ifadesi

(ιx)(x 5ten büyük ve 11 den küçük bir sayıdır ve x asaldır)

biçimine;

(4) ifadesi

$(\iota x)(2x-3=0)$

biçimine;

ve

(5) ifadesi

$(\iota x)(x = 2 + 3)$

biçimine çevrilebilir.

İşte *Russell*'a göre bir t a s v i r[15], "(ιx)(...x...)" biçiminde bir ifade demektir.[16]

Şimdi, *tasvirlerin lojik-yapısını aydınlatmak* amaciyle, "*Waverley*'nin yazarı" (veya "(ιx)(Yxw)") ifadesini örnek alıp bu örneği çepeçevre inceleyeceğiz.

"*Waverley*'nin yazarı" bileşik tekil-teriminin *gösterdiği* nesne (eğer

---

[15] Bk. n. 10.

[16] *Russell*'e göre hâlis bir *ad* olmıyan her basit tekil-terim bir *kısaltılmış-tasvir*'den başka bir şey değildir. (Bk. Russell, "Introduction à la Philosophie Mathématique", s. 213.)

böyle bir nesne varsa), "Waverley" başlığını taşıyan kitabı yazan *tek* kişidir. Bu kitap *bir tek* kişi tarafından değil de *birkaç* kişi tarafından yazılmış olsaydı, o zaman "*Waverley*'nin bir yazarı" ("an author of *Waverley*") genel-teriminin uygulandığı bir (hattâ birkaç) nesne olacaktı. Ama "*Waverley*'nin yazarı" tekil-terimi ("Waverley'nin *tek* yazarı" anlamına geldiğinden) *hiç bir nesneyi göstermiyecekti*. Öbür yandan, *Waverley*'yi hiç kimse yazmamış olsaydı (bu mantık bakımından imkânsız değilse de prâtikte imkânsızdır), "*Waverley*'nin yazarı" pek tabii hiç bir nesneyi göstermiyecekti. Bu halde "*Waverley*'nin bir yazarı" genel-terimi de hiç bir nesneye uygulanamıyacaktı. Buna karşılık, "*Waverley*'nin yazarları" (kollektif) tekil-terimi, "*Waverley*'nin yazarlarının *kümesini* gösterdiğinden, hiç bir yazar olmadığı halde bile belli bir nesne sayılan *boş-küme*'yi gösterecekti.

Şu halde, "*Waverley*'nin yazarı" tekil-teriminin bir nesneyi göstermesi için gerekli ve yeterli şart, *Waverley*'yi *bir ve yalnız bir tek* kişinin yazmış olmasıdır. Gerçekte de *Waverley*'yi bir tek kişi, *Sir Walter Scott* yazmış olduğundan, "*Waverley*'nin yazarı" ifadesi belli bir nesneyi, *Scott*'u gösterir. "Walter Scott" adının kısaltması olarak "s" sembolünü kullandığımızda "*Ysw*" ("Scott *Waverley*'yi yazdı") önermesi *doğru* olur. İmdi *Waverley*'yi *Scott* ve yalnız *Scott* yazmış olduğundan, *Waverley*'yi yazan her x için $x = s$ olur. Başka bir deyimle *x ne (kim) olursa olsun, x Waverley'yi yazmışsa* $x = s$ dir.

İmdi sembolik-mantıkta "*p ise q*" biçimindeki şart-önermeleri (conditional statements) "p>q" şeklinde dile getirilir. Örneğin "*Ahmet hasta ise annesi Ankaradan dönecektir*" yerine "*Ahmet hastadır > Ahmedin annesi Ankaradan dönecektir*" yazılır. "*Bütün S ler P dir*" türünden tümel - önermeler (üniversal statements) de "*(x)(Sx>Px)*" şeklinde yazılıp, "*x ne olursa olsun, x S ise x P dir*" biçiminde yorumlanır. Örneğin "bütün insanlar ölümlüdür" önermesi "x ne olursa olsun, x insan ise x ölümlüdür" anlamına gelip, "(x) (x insandır > x ölümlüdür)" biçiminde yazılır.

Buna dayanarak, sözü geçen "*x ne olursa olsun, x Waverley'yi yazmışsa x = s*" önermesini sembolik-mantık dilinde şöyle ifade edebiliriz:

(6) (x) (x *Waverley*'yi yazdı > x = Scott)

veya kısaca

$(x)(Yxw > x = s)$

Bu şart önermesi ise *iki-yanlıdır*. Scott *Waverley*'yi yazmış olduğundan, "*x ne (kim) olursa olsun, x = Scott ise x Waverley'yi yazdı*" önermesi doğrudur. Yani

(7) (x) (x = Scott $\supset$ x *Waverley*'yi yazdı)
veya kısaca

(x) (x = s $\supset$ Yxw)

(6) ve (7) bir arada "*x ne olursa olsun, ancak ve ancak x = s ise x Waverley'yi yazdı*" biçiminde dile getirilebilir. Sembolik mantık d'liyle "*p ise q* ve, *q ise p*" türünden karşılıklı-şart önermelerini (biconditional statements) "*p, ancak ve ancak q ise* (p if and only if q) şeklinde ifade ederek, "*p≡q*" ile sembolize ederiz. Buna göre (6) ve (7) önermelerinden

(8) (x) (x *Waverley*'yi yazdı ≡ x = Scott)

veya kısaca

(x) (Yxw ≡ x=s)

sonucu çıkarılabilir.

İmdi *Waverley*'nin (tek) yazarı Scott olduğundan,

(9) *Scott = Waverley'nin yazarı*

önermesi, yani

Scott = (ɩx) (x *Waverley*'yi yazdı)

veya kısaca

s = (ɩx) (Yxw)

doğrudur.

(8) ile (9) *anlamdaş* gibi görünüyor. Nitekim (8) önermesi, Scott'un *Waverley*'yi yazdığını ve Scott'tan başka hiç kimsenin *Waverley*'yi yazmadığını; (9) önermesi ise *Waverley*'yi yazmış olan tek kimsenin Scott olduğunu ifade eder. O zaman (9) u (8) önermesinin bir *kısaltması* sayıp, (9) un (8) ile *tanımlanabileceğini*, yani

s = (ɩx) (Yxw) =*Dk* (x) (Yxw ≡ x = s)

gibi bir tanımın mümkün olduğunu düşünebiliriz. Ancak bu düşünceyi tartışmadan önce, genel olarak bir *tasvirin "tanımlanmasının"* ne demek olduğunu belirtmemiz gerekecektir.

Tanımları metotları bakımından *dolaysız-tanımlar* ve *dolaylı-tanımlar* olmak üzere iki öbeğe ayırabiliriz.

a) *Dolaysız-tanımlar* (dar mânada tanımlar) : Bir "İ" ifadesinin tanımı "İ =*Dk* J" biçimindedir. "İ" ye *tanımlanan-ifade* definiendum) "J" ye *tanımlıyan-ifade* (definiens) denilir. Böyle bir tanım "...İ..." gibi herhangi bir önermede "İ" nin "J" ile (yani tanımlanan-ifadenin tanımlıyan-ifade ile), önermenin doğruluk-değerini değiştirmeksizin değiş-tokuş edilebileceklerini belirten bir kuraldan başka bir şey değildir. Örneğin "İnsan $=Dk$ akıllı hayvan" tanımı gereği, "bütün insanlar ölümlüdür" önermesinde "insan" terimini "akıllı hayvan" ifadesiyle değiş-tokuş edip *aynı doğruluk-değerini* taşıyan "bütün akıllı hayvanlar ölümlüdür" önermesi elde edilebilir. Aynı şekilde, "insan = insan" totolojisinde "insan" sözcüğünün son geçişini "akıllı hayvan" ile değiş-tokuş edip "insan = akıllı hayvan" önermesinin doğruluğu çıkarılabilir. İşte *tasvir*'leri gene birer tasvir olmıyan terimler cinsinden bu biçimde tanımlamak mümkün değildir. (Her tekil-terim ya bir tanımlanmamış-terimden ibaret bir *ad* ya bir *tasvir*'dir. Tasvirler dolaysız-olarak tanımlanamıyacaklarına göre, *her tekil-terim* dar mânada *tanımlanmamış* bir terim durumundadır. Bu ise, tekil-terimlerin tanımlanamıyacaklarını, ancak tasvir edilebileceklerini öne süren klâsik mantıkçıları bir bakıma — ama yalnız bir bakıma — haklı çıkarmaktır.

b) *Dolaylı-tanımlar* (geniş mânada tanımlar): "İ" dolaysız-olarak ("İ $=Dk$ J" biçiminde) tanımlanamıyan herhangi bir anlamlı ifade (örneğin "(ıx)(Fx)" gibi bir *tasvir*) olsun. "İ" anlamlı olduğundan, "...İ..." gibi içinde "İ" geçen her bir önermenin belli bir doğruluk-değeri olmalıdır. İmdi "İ" nin kendisi dolaysız-olarak tanımlanamadığı halde, "...İ..." gibi bir önermenin *tümü ile* dolaysız-olarak tanımlanması mümkün olabilir. Yani her "...İ...' önermesi için "...İ... $=Dk$ J" biçiminde bir dolaysız-tanım yapılabilir. Burada *tanımlanan-ifade* "İ" nin kendisi değil, tüm olarak "...İ..." önermesidir. Tanımlıyan-ifade "J" ise, içinde "İ" ifadesi geçmiyen bir önerme olmalıdır. İşte böyle bir durumda "İ" ifadesinin *dolaylı-olarak tanımlandığı* söylenir. Bu gibi tanımlara *"bağlamsal-tanımlar"* (contextual definitions) veya *"kullanış-tanımları"* (definitions in use) da denilir. Örneğin sembolik mantıkta *şart* (conditional) işareti "$>$", *hayırlama* (negation) işareti "—" ile *ayrıklık* (disjunction) işareti "v" cinsinden ancak dolaylı-olarak tanımlanabilir:

$$\text{"}p > q \quad =Dk \quad -p \vee q\text{"}$$

(İçinde "$>$" işareti geçen her bir önerme "p $>$ q" biçiminde olduğundan, bu işaretin *dolaylı-tanımını* yapmak için "p $>$ q" önerme-şemasının *dolaysız-tanımının* yapılması yeter.)

Görüldüğü gibi, *dolaysız-tanımlar* birer *değiştokuş-edilebilme* (interchangeability) kuralı oldukları halde, *dolaylı-tanımlar* birer *eleme* (elimination) kuralı görevindedir. "İ"nin dolaylı-tanımı, "...İ..." gibi her önermenin, içinde "İ" nin geçmediği "J" gibi başka bir önermeye çevrilmesini sağlar. (Örneğin "p > q" önermesi, içinde ">" nin geçmediği "—p v q" önermesine çevrilir.)

İşte amacımız *tasvirlerin dolaylı-tanımlarını* araştırmak olacaktır. İmdi "*(ιx)(...x...)*" gibi bir tasvirin *dolaylı-olarak tanımlanması*, içinde bu ifade geçen "---*(ιx)(...x...)*---" türünden her bir önermenin *dolayısız-tanımının* yapılması, yani böyle bir önermenin içinde artık "(ιx)(...x...)" in geçmediği bir önermeye çevrilmesi demektir. "...x..." ile "---x---" şemalarını sırasiyle "Fx" ve "Gx" biçiminde dile getirebiliriz. O zaman "(ιx)(...x...)" tasviri "(ιx)(Fx)" şeklini, "---(ιx)(...x...)..." önermesi de "G((ιx)(Fx))" şeklini alır. Kolaylık bakımından "G((ιx)(Fx))" ifadesindeki dış parantezleri ortadan kaldırarak, bu ifadeyi "G(ιx)(Fx)" şeklinde yazacağız. Buna göre "(ιx)(Fx)" gibi herhangi bir tasvirin (dolaylı) tanımı şu biçimde olacaktır.

G(ιx)(Fx) =*Dk* ......

Burada "....." ifadesi, içinde "(ιx)(Fx)" in geçmediği bir önermeyi gösterir. Örneğin "(ιx)(Yxw)" yani "*Waverley*'nin yazarı" tasvirinin (dolaylı) tanımı

G(ιx)(Yxw) =*Dk* ......

biçimindedir. "....." önermesinde "*Waverley*'nin yazarı" geçmediğinden, "*Waverley*'nin yazarı" ifadesi böyle bir tanım gereği *elenmiş* olacaktır. Bu tanımda "G" sembolü belli bir tek *yüklem* (predicate)[17] olmayıp, yerine çeşitli yüklemlerin konulabileceği bir *şematik-harf* durumundadır. Yani sözü geçen tanım gerçekte belirsiz sayıda tek tek tanımların bir şemasıdır. Örneğin "G(*Waverley*'nin yazarı)" ifadesinde "G" yerine sırasiyle "*vardır*", "*= Scott*" *ve* "*İskoçyalıdır*" ifadeleri konulursa,

"*Waverley*'nin yazarı vardır",

"*Waverley*'nin yazarı = Scott" (veya "Scott = *Waverley*'nin yazarı"),

"*Waverley*'nin yazarı İskoçyalıdır"

önermeleri elde edilir. Şu halde, "*Waverley*'nin yazarı" tasvirinin (dolaylı-olarak) tanımlanması, bütün bu çeşit önermelerin tanımlanması anlamına gelmektedir.

---

17 "*Yüklem*" (predicate) sözcüğünü "genel-terim" anlamında kullanıyoruz. Buna göre bir yüklem bir dil-dışı nesne (bir kavram) değil, bir dilsel-ifadedir.

İlk olarak "*Waverley*'nin yazarı" önermesinin ve genel olarak "*(ıx) (Fx) vardır*" türünden önermelerin ne şekilde (dolaysız-olarak) tanımlanabileceğini araştıralım. Daha önce belirttiğimiz gibi, "*Waverley*' nin yazarı" bir tekil-terim olarak "*Waverley*'nin *tek* yazarı" ("*Waverley*'nin *biricik* yazarı") anlamına gelir. Buna göre bu ifadenin, gerek *Waverley*'nin *hiç* bir kimse tarafından yazılmaması halinde, gerek *birkaç* kişi tarafından yazılması halinde, *hiç bir nesneyi göstermediği* kabul edilmelidir. İmdi *Waverley*'nin yazarı vardır" önermesi, "*Waverley*'nin yazarı" ifadesinin bir nesneyi *gösterdiğini* dile getirir. Bunun da *gerekli* ve *yeterli* şartı şöyle dile getirilebilir:

(10) (Ey) (x) (x *Waverley*'yi yazdı $\equiv^{x}$ x=y)[18]

veya kısaca

(Ey) (x) (Yxw $\equiv$ x=y)

ya da

(Ey) (Yxw $\equiv^{x}$ x=y)[19]

Waverley'yi yazan *bir ve yalnız bir tek* kişi varsa (10) *doğrudur;* aynı şekilde (10) doğru ise *Waverley*'yi yazan bir ve yalnız bir tek kişi vardır. Oysa *Waverley*'yi yazan bir ve yalnız bir tek kişinin varolması, *Waverley'nin yazarının varolması* demektir. Şu halde (10), söylediğimiz gibi, "*Waverley*'nin yazarı vardır" önermesinin doğruluğunun gerekli ve yeterli şartıdır. Bu durumu göz önünde tutarak, "*Waverley*'nin yazarı vardır" önermesini (10) ile tanımlıyabiliriz. Şu halde

(11) *Waverley*'nin yazarı vardır $=Dk$ (Ey) (x *Waverley*'yi yazdı $\equiv^{x}$ x=y)

veya kısaca

---

[18] Sembolik-mantıkta "(Ex)" varlık-operatörü (existential operator) olup, "(Ex) (...x...)" ifadesi "*...x... şartını yerine getiren en az bir x vardır*" önermesinin sembolik-kısaltması olarak kullanılır. "(x) (...x...)" biçimindeki tümel-önermelerde geçen "(x)"e ise "tümel-operatör (all-operator) denir. "(x) (...x...)" ifadesi, "*x ne olursa olsun, ...x...*" biçiminde yorumlandığı gibi, "*...x... şartını her x yerine getirir*" şeklinde de yorumlanabilir. İki yorum aynı anlama gelir.)

Varlık-operatörü tümel-operatör cinsinden tanımlanabilir. Nitekim

(Ex) (...x...) $=Dk$ —(x) (— (...x...))

Örneğin "(x) (x insandır)" (yani "insanlar vardır") önermesi, "—(x) (x insan değildir)" (yani "hiç bir şeyin insan olmadığı doğru değildir") önermesine çevrilebilir.

[19] "(x) (Fx $\equiv$ Gx)" biçimindeki tümel-önermelerin yerine bir kısaltma olarak "Fx $\equiv^{x}$ Gx"; "(x) (Fx > Gx)" biçimindeki tümel-önermelerin yerine de bir kısaltma olarak "Fx $>^{x}$ Gx)" yazacağız. Buna göre "(Ey) (x) (Yxw $\equiv$ x=y)" ifadesini "(Ey) (Yxw $\equiv^{x}$ x=y)" biçiminde kısaltabiliyoruz.

$(\iota x)(Yxw)$ vardır $=Dk$ $(Ey)(Yxw \equiv^x x=y)$

"$(\iota x)(Yxw)$ vardır" biçimindeki önermeleri "$E!(\iota x)(Fx)$" şeklinde dile getireceğiz. Buna göre (11) şu biçime girer:

$E!(\iota x)(Yxw)$ $=Dk$ $(Ey)(Yxw \equiv^x x=y)$

İmdi (10) önermesine "*Waverley*'nin yazarı" tasvirinin *biriciklik-şartı* (*uniqueness condition*) denilir.[20] Şu halde *Waverley*'nin yazarının varolmasının gerekli ve yeterli şartı, "*Waverley*'nin yazarı" tasvirinin biriciklik-şartını yerine getirmesidir.

Genel olarak "$(\iota x)(Fx)$" gibi bir tasvirin *biriciklik-şartını* yerine getirmesi "$(Ey)(Fx \equiv^x x=y)$ şeklinde ifade edilip, "$(\iota x)(Fx)$ *vardır*", yani "$E!(\iota x)(Fx)$" önermesini şöyle tanımlıyabiliriz:

(12) $(\iota x)(Fx)$ vardır $=Dk$ $(Ey)(Fx \equiv^x x=y)$

yani

$E!(\iota x)(Fx)$ $=Dk$ $(Ey)(Fx \equiv^x x=y)$

Bir tasvir tarafından gösterilen nesneye "*tasvir-edilen nesne*" (descriptum)[21] denir. Buna göre bir *tasvire* karşılık bir *tasvir-edilen nesnenin* bulunmasının gerekli ve yeterli şart, bu tasvirin biric klik-şartını yerine getirmesidir. Şu halde "$(\iota x)(Fx)$"e karşılık bir tasvir-edilen nesnenin bulunmasının gerekli ve yeterli şartı, "$E!(\iota x)(Fx)$"in doğru olmasıdır.

"$(\iota x)(Fx)$ vardır", yani "$E!(\iota x)(Fx)$" biçimindeki önermeleri (12) gereği tanımladıktan sonra, "$a = (\iota x)(Fx)$" biçimindeki önermelerin tanımlanması işini ele alalım.

Daha önce belirttiğimiz gibi, "$s = (\iota x)(Yxw)$" yani "Scott = *Waverley*'nin yazarı") önermesinin "$(x)(Yxw \equiv x=s)$" şeklinde tanımlanabileceğini düşünebiliriz. Ancak amacımız yalnız (*doğru* bir önerme olan) "$s = (\iota x)(Yxw)$"yi değil, genel olarak (*yanlış* ta olabilen) "$a = (\iota x)(Yxw)$" biçimindeki *her* önermeyi tanımlamaktır. (Burada "*a*", yerine çeşitli tekil-terimler konulabilen bir şematik-harf olarak kullanılmıştır. Ancak, ileride göstereceğimiz sebeplerden dolayı, "*a*„nın yerine hiç bir nesneyi göstermiyen bir tekil-terim konulmamalıdır.)

İmdi "$s = (\iota x)(Yxw)$ $=Dk$ $(x)(Fx \equiv x=s)$" (veya kısaca "$s = (\iota x)(Yxw)$ $=Dk$ $Fx \equiv^x x=s)$" tanımına benzer olarak

[20] Bk. *Carnap*, A.E., s. 32-33.

[21] Bk. *Carnap*, A.E., s. 33.

"*Dickens* $=$ *(ıx)(Yxw)*" gibi *yanlış* bir önermeyi şöyle tanımlıyabiliriz.

"Dickens $=$ *Waverley*'nin yazarı $=Dk$ Fx $\equiv^x$ x$=$ Dickens"

yani, "Dickens'in *Waverley*'nin yazarı olması, *Waverley*'yi Dickens'in yazmış olması ve Dickens'ten başka hiç kimsenin yazmamış olması demektir. Oysa Dickens *Waverley*'yi yazmamıştır. Şu halde "Dickens $=$ *Waverley*'nin yazarı" önermesi yukarıdaki tanım gereği yanlış olur. Buna karşılık, Dickens *Waverley*'yi yazmış olup ondan başka hiç kimse bu eseri yazmış olmasaydı (olana-aykırı şart!) aynı tanım gereği, "Dickens $=$ *Waverley*'nin yazarı" önermesi doğru olacaktı. Şu halde bu tanım kabul edilebilir.

Şimdi bu iki özel tanımın bir genelleşmesi olarak

(13) $a = (\iota x)(Fx) \quad =Dk \quad Fx \quad \equiv^x \quad x=a$

nın "$a = (\iota x)(Fx)$" biçimindeki önermelerin genel tanımı olarak kabul edilip edilemiyeceğini araştıralım. "*Waverley*'nin yazarı" gibi biriciklik-şartını yerine getiren bütün tasvirler için (13) ün *uygun* bir tanım olacağından artık şüphe edilemez. Ancak *biriciklik-şartını yerine getirmiyen tasvirler* için durum o kadar basit değildir. Nitekim "a $=$ (ıx) (Fx") biçimindeki önermeler "E!(ıx) (Fx)" yanlış olduğu hallerde eşdeğer olmıyan iki ayrı şekilde yorumlanabilir.

A) "a $=$ *(ıx)(Fx)*" önermesi "*a (ıx)(Fx) dir*"[22] anlamına gelip, "(ıx) (Fx)" *yüklem* görevindedir. Örneğin "Scott $=$ *Waverley*'nin yazarı" önermesini "*Scott Waverley'nin yazarıdır*" biçiminde yorumladığımızda, *özne* (subject)si "Scott" ve *yüklem*'i "*Waverley*'nin yazarı" olan bir *özne-yüklem önermesi* (subject-predicate statement) biçimine girer. Buna göre, bu önermenin *konusu* hem Scott hem de "*Waverley*'nin yazarı" ifadesi tarafından *tasvir-edilen nesne*'den kurulu olmayıp, sadece Scott'tan (yani "Scott" teriminin gösterdiği nesneden) ibarettir. Başka bir deyimle, "bu kitap mavidir" önermesi sadece *kitap* hakkında olup "mavi" sözcüğünün karşılığı sayılabilecek hipotetik bir *mavilik nesnesi* hakkında olmadığı gibi, "Scott *Waverley*'nin yazarıdır" önermesi de "*Waverley*'nin yazarı" ifadesinin gösterdiği bir nesnenin *hakkında* değildir.

Böyle bir yorumlama bakımından, "a $=$ (ıx) (Fx)"in *doğru* olması hiç te (ıx) (Fx)in bir nesneyi göstermesini, yani "E!(ıx) (Fx)"in doğru olmasını gerektirmez. Örneğin *hiç bir oğlu olmıyan* "Ahmet" adlı bir kimse ile "Ali" adlı başka bir kimseyi göz önüne alarak "*Ali* $=$ *Ahmedin oğlu*"

---

[22] Bk. *Geach*, "Russell's Theory of Descriptions", s. 34.

önermesini evetlediğimizi düşünelim. Bu önerme "*Ali Ahmed'n biricik oğludur*" biçimindeki bir özne-yüklem önermesi olarak yorumlandıkta *yanlış* sayılmalıdır. Nitekim bir önermenin *yanlış* olması, *hayırlanma* (negation) *sının doğru* olmasını gerektirir. Oysa önermem'zin hayırlanması "*—(Ali = Ahmedin oğlu)*" biçimindedir. Bu önerme ise gene bir özne-yüklem önermesi olarak yorumlandıkta şüphesiz *doğru* olan "Ali Ahmedin biricik oğlu değildir" önermesi anlamına gelecekt r.

Genel olarak "*a*" belli bir nesneyi gösteren herhangi bir tekil-terim olduğunda "*a = Ahmedin oğlu*" önermesi *yanlış*, "*—(a = Ahmedin oğlu)*" önermesi ise *doğru* olacaktır.

Bir de Ahmedin birkaç oğlu olduğunu, Alinin de oğullarından biri olduğunu düşünelim. O zaman "*Ali = Ahmedin oğlu*" önermesi "Ali Ahmedin *biricik* oğludur" anlamına geldiğinden gene de *yanlış* olacaktır. "*—(Ali = Ahmedin oğlu)*" da "Ali Ahmed'n biricik oğlu değildir" şeklinde yorumlanıp *doğru* olacaktır.

Şu halde "a = Ahmedin oğlu" çeşidinden bir önerme, "a Ahmedin biricik oğludur" biçimindeki bir özne-yüklem önermesi olarak yorumlandığında, (13)e uygun olarak şöyle tanımlanabilir:

"a = Ahmedin oğlu $=Dk$ x Ahmedin bir oğludur $\equiv^{x}$ x = a"

yani

"a Ahmedin (biricik) oğludur $=Dk$ x Ahmedin bir oğludur $\equiv^{x}$ x = a"

Bu tanım yalnız Ahmedin *bir tek* oğlu olduğu hallerde değil, Ahmedin *birkaç* oğlu olduğu veya *hiç* bir oğlu olmadığı hallerde de geçerlidir.

İmdi genel olarak "*a = (ıx)(Fx)*" önermesi "*a Fx şartını yerine getiren biricik nesnedir*" biçimindeki bir özne-yüklem önermesi olarak yorumlanabilir. Bu önerme ise "Fx $\equiv^{x}$ x=y" önermesinden başka bir şey değildir. Bu halde ise (13) tanımının geçerli olduğu meydandadır. Ancak böyle bir yorumlamada, daha önce belirttiğimiz gibi, "*(ıx)(Fx)*" bir *yüklem* görevindedir. Oysa *bir yüklem b'r tekil-terim olamaz, bir genel-terim olmalıdır*. Şu halde "(ıx)(Fx)" söz konusu yorum bakımından en çok *bir* nesneye *uygulanabilen* bir *genel-terim* sayılmalıdır. O zaman da "(ıx)(Fx)" ifadesine (*tekil-tasvir*[23] anlamında) "*tasvir*" denilmesi mânasız olur. Gerçekten böyle bir yüklemin "(ıx)(Fx)" biçiminde yazılması

[23] Bk. n. 10.

bile sembolik-mantık kurallarına aykırıdır. Nitekim "Fx $\equiv^x$ x=y" önerme-kalıbının belirlediği yüklem "iota-operatörü" denilen "*(ιx)*" ile değil, lambda-operatörü ile "(λy) (Fx $\equiv^x$ x=y)" biçiminde dile getirilmelidir.[24] Şu halde bu yorum "Ali Ahmedin (biricik) oğludur" türünden günlük dilin önermeleri için uygun olmakla birlikte, *hâlis (tekil-) tasvirler* için yersiz sayılmalıdır. Yalnız o zaman (13) tanımının biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde geçerli olup olmadığı sorusu askıda kalır.

B) "(ıx) (Fx)" ifadesi "a = (ıx) (Fx)" biçimindeki önermelerde yalnız *özne* görevinde olup, hiç bir zaman *yüklem değildir.* ("(ıx) (Fx)" yüklem görevinde olsaydı, "*a = (ιx) (x)*" *görünüşündeki* önerme *gerçekten* "*(λy) (Fx* $\equiv^x$ x=y) (a) biçiminde olacak, dolayısiyle "(ıx) (Fx)"in bir bağlamı olmıyacaktı.) Buna göre "*Ali = Ahmedin oğlu*" gibi bir önerme, "Ali Ahmedin biricik oğludur" biçimindeki bir özne-yüklem önermesi olarak yorumlanacak yerde, *özneleri* "Ali" ve "Ahmedin oğlu" tekil-terimleri, *yüklemi* de "=" genel-terimi olan bir *bağlantısal-önerme* sayılmalıdır.

İmdi "*a = b*" biçimindeki bir bağlantısal-önermenin gerek *doğru* gerek *yanlış* olması, "a" ile "b" nin birer nesneyi göstermelerini gerektirir. "a" nın belli bir nesneyi (örneğin *Ali*'yi) göstermesi, buna karşılık "b" nin (örneğin "Ahmedin oğlu" tekil-teriminin) hiç bir nesneyi göstermemesi hallerinde "a = b" nin *doğru olamıyacağı* meydandadır. Ancak böyle bir durumda önermenin doğru olamıyacağı gibi *yanlış ta olamıyacağının* kabul edilmesi gerekecektir. Nitekim "a = b" nin *yanlış* olması bu önermenin *hayırlanmasının doğru* olmasını gerektirir. Bu ise "a" ile "b" terimlerinin gösterdikleri iki nesne arasında "$\pm$" ile dile getirilen *aynı-olmama* (non-identity) bağlantısının bulunması anlamına gelir. Yani "a = b" nin *yanlış* olması "a $\pm$ b" nin *doğru olmasını* gerektirir. "a $\pm$ b" ise bir bağlantısal-önerme olduğundan, doğru olması gerek "a" nın gerek "b" nin birer nesneyi göstermelerine bağlıdır. Şu halde *biriciklik-şartının yerine gelmediği* hallerde, "a = (ıx) (Fx)" (örneğin

---

[24] "(λx) (...x...)" ifadesi "...x... şartını yerine getiriyor" şeklinde dile getirilebilen bir *yüklem* durumundadır; öyle ki "(λx) (...x...) (a)" ifadesi "*a ...x.. şartını yerine getiriyor*" anlamına gelen bir önerme olur. Buna göre "(λx) (...x...) (a) $=_{Dk}$ ...a..." tanımı yapılabilir. Özellikle

(λy) (Fx $\equiv^x$ *x=y) (a)* $=_{Dk}$ *Fx* $\equiv^x$ *x=a*

yazılabilir. Örneğin :

(λy) (x Ahmedin bir oğludur $\equiv^x$ x=y) (Ali) $=_{Dk}$ x Ahmedin bir oğludur $\equiv^x$ x = Ali

"Ali = Ahmedin oğlu") biçimindeki önermeler *ne doğru ne de yanlıştır.* Başka bir deyimle, böyle bir durumda *"a = (ıx)(Fx)" doğru olmadığı gibi "a ± (ıx)(Fx)" te doğru değildir.* Oysa "Fx ≡ˣ x=a" bu durumda *yanlıştır.* Şu halde "E!(ıx)(Fx)" in doğru olmadığı hallerde "a = (ıx)(Fx)" in (13) şeklinde *tanımlanamıyacağı* sonucu çıkar.

Görülüyor ki, bu ikinci yoruma göre "a = (ıx)(Fx)" biçimindeki bazı önermelerin belli bir doğruluk-değeri olduğu halde bazıları hiç bir doğruluk-değeri taşımamaktadır. Üstelik hangilerinin bir doğruluk-değeri olduğu, hangilerinin olmadığı salt biçimleri gereği belirlenmemiştir. Oysa mantıkta *önermeler* (statements) *doğru* veya *yanlış* olan (genel olarak belli bir *doğruluk-değerini* taşıyan) birer ifade olarak tanımlanır. Şu halde "a = (ıx)(Fx)" türünden ifadelerin birer *hâlis önerme olup olmadıkları salt biçimleri gereği belirlenmemiştir.* Bu ise modern mantık için hoş görülemiyen ve hiç bir şekilde göz-yumulmayan bir durumdur. Tabii, "Ali = Ahmedin oğlu" gibi günlük dile ait bir önermenin bazı hallerde hiç bir doğruluk-değeri taşımaması matematiksel-mantık için yıkım olmasa gerek. Ama durum sembolik-dile ait önermeler için, hattâ salt matematiksel önermeler için de aynıdır. Örneğin: *"1 ile 2 arasındaki tamsayı"*, yani "(ıx)(x 1'den büyük ve 2'den küçük olan bir tamsayıdır")" tasviri hiç bir nesneyi (sayıyı) göstermediğinden, "5 = *(1 ile 2 arasındaki tamsayı)*" önermesi *ne doğru ne de yanlış* olur. Şu halde modern mantığın gerekimlerini yerine getirmek amaciyle bu yorumu da bir yana bırakıp üçüncü bir yorumlama denemesine giriş'lmelidir.

C) "a = (ıx)(Fx)" biçimindeki önermelerin birer bağlantısal-önerme olarak yorumlandıkta, biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde belli bir doğruluk-değerini taşımadıklarını gördük. Bu durum *"p ise q"* biçimindeki şart-önermelerinin "p" nin yanlış olması halinde bir doğruluk-değeri taşımamasını andırır. Oysa sembolik-mantıkta böyle bir *doğruluk-değeri boşluğunu* (truth value gap[25]) kapatmak için, salt uzlaşımsal bir kural ile, *"p ise q"* biçimindeki önermeler, *"p" nin yanlış olduğu hallerde doğru sayılır.* Aynı şekilde *uzlaşımsal* bir kuralla "a = (ıx(Fx)" biçimindeki önermelere, biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde belli bir doğruluk-değeri verilebilir. Oysa, "a = (ıx)(x)" şeklindeki önermelerin (örneğin "Ali = Ahmedin oğlu", "5 = (1 ile 2 arasındaki tamsayı)", v.ö.) biriciklik-şartının yerine gelmemesi hallerinde (hele *Fx* şartının hiç bir nesne tarafından yerine getirilmemesi hallerinde) *doğru* sayılmaları herhalde bir aykırılık duygusuna yol açardı. Buna karşılık, bu

---

[25] Bk. *Quine*, "Word and Object", s. 176 v.ö., s. 182 v.ö.

önermelerin *yanlış* sayılmaları böyle bir aykırılık duygusuna yol açmasa gerek. Ama o zaman da bu gibi önermelerin hayırlanmaları *doğru* sayılmalıdır. Yani "a = (ıx) (Fx)" *yanlış* ise, "*—(a = (ıx) (Fx))*" veya "*a ± (ıx)(Fx)*" *doğru* olmalıdır. Oysa "±" aynılık-bağlantısının karşıt bağlantısını ifade ettiğinden, "a ± b" gibi bir önermenin *doğru* olması-nın, gerek "a" nın gerek "b" nin birer nesneyi göstermesine bağlı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şu halde, tek çıkar yol, "*—(a = (Fıx)(x))*" ile "*a ± (ıx)(Fx)*" in *ayrı* önermeler olarak yorumlanması olabilir. Bir'n-cisi bir yanlış önermenin hayırlanması olarak *doğru*, ikincisi ise, tekil-terimlerinden biri hiç bir nesneyi göstermiyen bir bağlantısal-önerme olması gerekçesiyle *yanlış* olmalıdır. Bütün bunları sağlamak için "a = (ıx) (Fx)" i (13) ile yani

"a = (ıx) (Fx) =*Dk* *Fx* $\equiv^x$ x=y"

şeklinde tanımlayıp; yukarıda sözü geçen iki olumsuz önermeyi de şu şekilde tanımlamak yeter :

(14) —(a = (ıx) (Fx)) =*Dk* —(Fx $\equiv^x$ x=a)

(15) a ± (ıx) (Fx) =*Dk* (Ey) ((Fx $\equiv^x$ x=y) . (y ± a))

("*p . q*" biçimindeki ifadeler "*p ve q*" diye okunur, "." ya *birlikte-evetleme* (conjunction) işareti denir.)

(15) in nasıl elde edildiğini ileride göstereceğiz. Şimdilik, biricikliк-şartının yerine gelmediği hallerde "a ± (ıx) (Fx)" in (15) gereğince *yanlış* olacağını belirtmekle yetineceğiz: Biriciklik-şartı yerine gelmemişse, "Fx $\equiv^x$ x=y" önerme-kalıbı "y" nin bütün değerleri için yanlış olur. Oysa bir bileşeni yanlış olan her *birlikte-evetleme* (conjunction) yanlıştır. Şu halde "(Fx $\equiv^x$ x=y) . (y ± a)" önerme-kalıbı "y" nin bütün değerleri için yanlış olacağından tanımlıyan-ifadenin tümü yanlış olacaktır.

Böylece "a = (ıx) (Fx)" biçimindeki önermeler, biriciklik-şartının yerine gelmemesi halinde bile belli bir doğruluk-değeri taşıyacak şekilde tanımlanmış olur. Ancak *ontolojik* bir açıdan, "(ıx) (Fx)" in bir nesneyi göstermemesi halinde "a = (ıx) (Fx)" in *yanlış* olmasına, yani *hâlis bir önerme* sayılmasına gene de itiraz edilebilir. Modern mantıkçıların bu konudaki tutumlarını üç öbekte sınıflandırabiliriz[26] :

(i) *Hilbert* ve *Bernays* "*a = (ıx)(Fx)*" (ve genel olarak

[26] Bk. *Carnap, A.E.*, s. 33-39.

"...$(\iota x)(Fx)$...") biçimindeki ifadelerin ancak *daha önce biriciklik-şartının, yani "$E!(\iota x)(Fx)$" önermesinin kanıtlanması* halinde kullanılabileceğini kabul ederler. Şu halde bu görüş bakımından, "$a = (\iota x)(Fx)$", biriciklik-şartının yerine gelmemesi halinde, ne doğru ne de yanlıştır. Bu görüş sözünü ettiğimiz (B) yorumuna uygun olduğu gibi ortak kullanımlara da en uygun olan görüştür. Ancak formel mantık sistemleri için büyük sakıncaları olduğundan kabul edilmesi güçtür.

(ii) *Russell* "$a = (\iota x)(Fx)$" ifadesini salt formel bakımından (C) yorumunda olduğu gibi (yani (13), (14) ve (15) ile) tanımladığı halde, ontolojik-yorumu farklıdır. Ona göre, "$a = (\iota x)(Fx)$" önermesi, özneleri "a" ile "$(\iota x)(Fx)$" tekil-terimleri olan bir bağlantısal-önerme olmayıp, "$Fx \equiv^x x=a$" önermesinin bir sembolik-kısaltmasından başka bir şey değildir. Başka bir deyimle, *Russell'a göre "$a = (\iota x)(Fx)$" ne bir özne-yüklem önermesidir ne de bir bağlantısal-önerme.* "$(\iota x)(Fx)$" ifadesi bu önermenin ne öznesi, ne de yüklemidir; hattâ bir yapı-taşı (constituent) da değildir. Şu halde "$(\iota x)(Fx)$" biçimindeki ifadeler (yani *tasvirler*) birer *hâlis tekil-terim değildir.* Russell, bu durumu belirtmek için, tasvirlerin birer *eksik-sembol* (incomplete symbol) olduklarını söyler. Oysa ortak kullanımlara göre birer *tekil-terim* sayılan ifadelerin hemen hepsi birer tasvirdir. Bu bakımdan tasvirlerin birer tekil-terim sayılmaması, tekil-terimler sınıfının ortadan kaldırılmasına yol açar. Bu ise ortak kullanımlara pek aykırı olduğundan, Russell'ın bu görüşüne katılamıyoruz.

(iii) *Frege*[27] bütün tasvirleri hâlis birer tekil-terim sayıp, bunların *biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde bile bir nesneyi gösterdiklerini* kabul eder. Bunun için de, biriciklik-şartını yerine getirmiyen bir tasvirin önceden keyfe-bağlı bir uzlaşımla seçilmiş değişmez belli bir nesneyi gösterdiği kabul edilir. Örneğin *konuşma-dünyası* (universe of discourse) nın sayılardan ibaret olduğu hallerde bu görevi yapmak üzere *0* sayısı, konuşma-dünyası kümelerden ibaret olduğu hallerde de *boş-küme* seçilebilir. Konuşma-dünyası fiziksel-nesnelerden ibaret olduğu hallerde ise seçilecek nesne büsbütün keyfe-bağlı olarak seçilebilir. İmdi seçilmiş olan değişmez nesneyi "a_0" ile gösterelim. O zaman "$a = (\iota x)(Fx)$" şöyle tanımlanır:

$$(16) \quad a = (\iota x)(Fx) \;=Dk\; (Fx \equiv^x x=a) \vee (-E!(\iota x)(Fx) \,.\, (a = a))$$

Biriciklik-şartının yerine geldiği hallerde (16) ile (13) eşdeğerdir. Biri-

[27] Bk. *Frege*, "On Sense and Nominatum", s. 95-6 ve *Carnap*, A.E., s. 35-39.

ciklik-şartının yerine gelmediği hallerde ise, $a = a_0$ hali dışında (13) ve (16) gene eşdeğerdir, yani "a = (ɪx) (Fx)" önermesi gerek (13) gerek (16) gereği *yanlıştır*. Ancak "*a = a₀*" halinde (13) ile (16) arasında bir aykırılık ortaya çıkar, öyle ki "a = (ɪx) (Fx)" önermesi (biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde) (13) gereği *yanlış* olduğu halde, (16) gereği *doğrudur*. *Frege* sisteminin *Russell* sistemine üstünlüğü bir yandan *tasvirleri hâlis birer tekil-terim* saymasında, öbür yandan bazı *formel kolaylıklara* yol açmasındadır. Ama pek "yapma" bir yanı olması hoşa gitmiyebilir.[28]

"a = (ɪx) (Fx)" biçimindeki önermeleri de tanımladıktan sonra, genel olarak "...(ɪx) (Fx)..." biçimindeki önermelerin tanımlanması işine geçmeliyiz. İmdi "(ɪx) (Fx)" ifadesi (hâlis bir *tekil-tasvir* olarak) hiç bir zaman bir yüklem olamıyacağından, "...(ɪx) (Fx)..." gibi önermelerde (hiç olmazsa görünüşte) bir *özne* konumunda bulunmalıdır. (Ancak "E! (ɪx) (Fx)" önermesinde "(ɪx) (Fx)" Frege'nin görüşü bakımından bile hâlis bir özne değildir. Ama bunun gerekçesi bir *tasvirin* hâlis bir özne olmamasında değil, "*vardır*" teriminin hâlis bir yüklem olmamasında aranmalıdır.) Şu halde "...(ɪx) (Fx)..." ifadesini ("E! (ɪx) (Fx)" hali dışında) "*G(ɪx)(Fx)*" şeklinde yazabiliriz. "*G*", yerine çeşitli *yüklemler* konulabilen bir şematik-harf durumundadır.

"G(ɪx) (Fx)" e örnek olarak *Waverley'nin yazarı İskoçyalıydı*" önermesini, bir de "*bugünkü Fransa kralı dazlaktır*" önermesini göz önüne alalım. Bu önermelerin birincisi *doğru*, ikincisi ise *doğru değildir*. Ancak bu son önermeyi *yanlış* saymak ta güçtür. Nitekim *yanlış* olsaydı, hayırlanması olan "*bugünkü Fransa kralı dazlak değildir*" önermesi *doğru* olacaktı. Bu ise ortak kullanımlara aykırıdır. Şu halde, gerek "bugünkü Fransa kralı dazlaktır", gerek "bugünkü Fransa kralı dazlak değildir" *ne doğru ne de yanlış*'tır. Aynı şekilde, genel olarak biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde "G(ɪx) (Fx)" biçimindeki bütün önermeler ne doğru ne de yanlış olurlar. Böyle bir yorum "a = (ɪx) (Fx)" türünden önermeler için sözü geçen (B) yorumuna (*Hilbert* ve *Bernays*) uygundur.[29] Aynı zamanda *ontolojik* bakımdan da en uygun yorum sayılabilir. Nitekim "G(ɪx) (Fx)" önermesi, "G" yükleminin "(ɪx) (Fx)" in *gösterdiği nesneye* uygulandığı anlamına geldiğinden, "(ɪx) (Fx)" in hiç bir

---

[28] Bk. Russell, "On Denoting", s. 107-8.

[29] Bu yorum *Strawson* tarafından, tasvirlerin biricik yasaya uygun yorumu olarak savunulmuştur. Bk. Strawson, "On Referring" ve "Introduction to Logical Theory", s. 184 v.ö. Russell, Strawson'un bu eleştirilerini "Mr. Strawson on referring" başlıklı kısa yazısında cevaplandırmıştır.

nesneyi göstermediği hallerde doğruluk veya yanlışlığından söz edilemiyecektir. Ancak böyle bir yorum formel mantık için yukarıda belirttiğimiz gibi hoş karşılanamıyacağından, bir takım uzlaşımlarla bu *doğruluk-değeri boşluğunun* kapatılması gerekecektir.

Genel olarak, ne doğru ne de yanlış olan bir önerme 'mânasız' sayılır. Oysa *Russell* "G(ıx) (Fx)" biçimindeki önermelerin biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde mânasız (yani ne doğru, ne yanlış) olduklarını kabul etmiyor: " '*Bugünkü Fransa kralı dazlaktır' önermesinin mânasız sayılmasının gerekeceği düşünülebilirdi; ama bu önerme düpedüz yanlış olduğundan mânasız değildir.*"[30] Russell'ın bu sözlerine şaşmamak güçtür. Nitekim "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" gibi önermelerin *mânalı* sayılması, hiç te Russell'ın öne sürdüğü gibi *yanlış* olmalarından ileri gelmiyor. Tam tersine bu önermeleri *mânalı saymak istediğimizden* dolayı, keyfe-bağlı bir uzlaşım gereği bunlara *yanlış diyoruz*. Başka bir deyimle, bunlar *yanlış* oldukları için *mânalı* olmayıp, *mânalı* sayılabilmeleri için *yanlış* olarak kabul edilirler. Ancak her iki yorum da "G(ıx) (Fx)" in tanımında hiç bir ayrıma yol açmayıp salt formel açıdan eşdeğer olduklarından, Russell'ın ortak kullanımlara aykırı olan bu yorumu gene de çağdaş mantıkçıların çokluk kabul ettikleri bir tasvirler-teorisini kurmasını önlememiştir.

Russell'ın "G(ıx) (Fx)" biçimindeki önermeleri tanımlaması şu şekildedir:

"Waverley'nin yazarı İskoçyalıydı" önermesinin *doğruluğu*, biryol *Waverley*'nin bir ve yalnız bir kişi tarafından yazılmış olmasını, bir de bu kişinin İskoçyalı olmasını gerektirir. Öbür yandan, bu *iki şartın bir arada yerine gelmesi* "Waverley'nin yazarı İskoçyalıydı" önermesinin doğruluğu gerektirir. (Bu iki şartın biri yerine gelmezse — öbürü yerine gelmiş olsa bile — önermemiz gene de doğru olamaz. Yani *Waverley* bir ve yalnız bir kişi tarafından yazılmamış olsaydı, veya bu kişi İskoçyalı olmasaydı, "*Waverley*'nin yazarı İskoçyalıydı" önermesi doğru olmıyacaktı.)

İmdi "x İskoçyalıydı" önerme-kalıbını "İx" biçiminde kısaltırsak, bu iki şartın birlikte-evetlenmesini şöyle dile getirebiliriz:

$$(Ey)(\,(Yxw \equiv^{x} x{=}y)\;.\;\text{İ}y\,)$$

[30] "*... one would suppose that 'the King of France is bald' ought to be nonsense; but it is not nonsense, since it is plainly false.*" (Bk. Russell, "On Denoting", s. 107.)

Oysa bu önermenin "*Waverley*'nin yazarı İskoçyalıydı" önermesi ile eşdeğer olduğunu gördük. Buna göre şöyle bir tanım yapılabilir:

(17) İ(ıx)(Yxw) $=Dk$ (Ey)((Yxw $\equiv^x$ x=y) . İy)

Şimdi de "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" önermesini tanımlamağa çalışalım. "x bugünkü bir Fransa kralıdır" önerme-kalıbını "Kx", "x dazlaktır" önerme-kalıbını da "Dx" biçiminde kısaltalım. O zaman (14) e benzeyen şöyle bir tanım düşünülebilir:

(18) D(ıx)(Kx) $=Dk$ (Ey)((Kx $\equiv^x$ x=y) . Dy)

Görüldüğü gibi "D(ıx)(Kx)" yani "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" önermesi, (bugün Fransada bir kral olmadığından dolayı (18) tanımı gereği *yanlıştır*. Bu ise gerek *Russell*'ın yorumuna, gerek öbür mantıkçıların *uzlaşımlarına* uygundur. Ancak *günlük dilin* kullanımları bakımından böyle bir önermenin *yanlış* değil, *ne doğru ne yanlış* olduğu hatırdan çıkarılmamalı. Günlük dilin ortak kullanımlarına göre, "G(ıx)(Fx)" biçimindeki bir önermenin *doğru* olması için biriciklik-şartı yerine gelmeli, yani "E!(ıx)(Fx)" doğru olmalıdır. Ama bu, birinci önermenin ikincisini *gerektirmesi* (entail) anlamına gelmez.[31] Nitekim

(19) G(ıx)(Fx) $>$ E!(ıx)(Fx)

doğru olsaydı, devirme (contraposition) kanunu gereğince

(20) —E!(ıx)(Fx) $>$ —G(ıx)(Fx)

de doğru olurdu. Yani biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde, "—G(ıx)(Fx)" (örneğin "Fransa kralı dazlak değildir") önermesi *doğru* olacaktı. Bu ise ortak kullanımlara uygun değildir. Şu halde ortak kullanımlar bakımından "G(ıx)(Fx)" in biriciklik-şartını *gerektirmediği* (does not entail), ancak biriciklik-şartının "G(ıx)(Fx)" in *öndayanağı* (presupposition) olduğu söylenebilir.[32] Buna karşılık, mantıkçıların doğruluk-değeri boşluğunu kapatmak amaciyle "G(ıx)(Fx)" i, biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde *yanlış* saymaları sonucunda, (20) ve dolayısiyle (19) doğru olur. O zaman ise (18) "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" önermesinin uygun bir tanımı olabilecek, dolayısiyle "G(ıx)(Fx)" genel olarak şöyle tanımlanabilecektir:

(21) G(ıx)(Fx) $=Dk$ (Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . Gy)

---

[31] Bk. *Strawson*, "On Referring", s. 34 v.ö.

[32] Bk. "Geach", A.E., s. 34.

(Dikkat edilirse, (19) ve (20) önermeleri (21) tanımının birer sonucu olduğu görülür.)

Böylece "(ıx) (Fx)" biçimindeki *tasvirler dolaylı-olarak* (12), (13) ve (21) tanımları ile tanımlanmış olur. İmdi (13) tanımı (21) in özel bir hali olup ondan çıkarılabilir. Nitekim "a = (ıx) (Fx)" önermesinde "(ıx) (Fx)" *özne*, "=a" da *yüklem* sayılabildiğinden, bu önerme (21) gereği şöyle tanımlanabilir:

(22) $a = (\imath x)(Fx) \quad =Dk \quad (Ey)(\,(Fx \equiv^x x=y)\,.\,(a=y)\,)$

İmdi

$$\text{"}(z)(\,(Ey)(\,(Fx \equiv^x x=y)\,.\,(z=y)\,) \equiv (Fx \equiv^x x=z)\,)\text{"}$$

doğrudur. Oysa bu önerme "(z) (...z...)" biçiminde olduğundan, *tümelin-özelleştirilmesi* (universal instantiation) çıkarımı ile (yani "(z) (...z...) > ...a..." ya dayanarak)

$$(Ey)(\,(Fx \equiv^x x=y)\,.\,(a=y)\,) \equiv (Fx \equiv^x x=a)$$

elde ed lebilir. Ancak, ileride göstereceğimiz gibi, böyle bir çıkarım "a" nın biriciklik-şartını yerine getirmiyen bir tasvir olması halinde geçerli değildir. Buna karşılık "a" hâlis bir *ad* veya *biriciklik-şartını yerine getiren bir tasvir* ise, bu çıkarım geçerlidir. O zaman da (12) tanımı (21) den çıkarılabilir. Şu halde (12) tanımının geçerli olması, "a" nın hiç bir nesneyi göstermiyen bir tekil-terim olmamasına bağlıdır.

Böylece "(ıx) (Fx)" biçimindeki tasvirlerin genel bir şekilde sadece (11) ile (21) in yardımiyle tanımlanabileceği sonucuna varmış oluyoruz.

İmdi *Quine*, yukarıda yaptığımız gibi (12) özel tanımını (21) genel tanımından çıkaracak yerde, tam tersine (21) genel tanımını (12) özel tanımından çıkarmayı başarmıştır.[33] Quine'ın başvurduğu yol şöyledir:

(22) $(y)(\,(y=a)\,.\,Gy > Ga\,)$

önermesi, I. ci Bölümde sözü geçen *değiştokuş-edilebilme* ilkesi gereği doğrudur. Ancak bu ilke, gösterdiğimiz gibi, bazı hallerde uygulanamadığından, "G" yi değiştokuş-edilemezlik paradoksuna meydan vermiyecek şekilde seçmeliyiz. Bir de "y" değişkenini "Ga" önermesi içinde geçmiyen bir harf olarak seçiyoruz. O zaman (22) sırasiyle kendisine eşdeğer olan şu önermelere çevrilebilir:

$$(y)(-(y=a\,.\,Gy)\ v\ Ga)$$
$$(y)(-(y=a\,.\,Gy))\ v\ Ga$$
$$-(Ey)(y=a\,.\,Gy)\ v\ Ga$$

[33] Bk. *Quine*, "Word and Object", s. 178 ve s. 184.

(23) $(Ey)((y=a) . Gy) > Ga$

(22) doğru olup (23) e eşdeğer olduğundan (23) de doğrudur. İmdi bu şart önermesi iki-yanlıdır, yani

(24) $Ga > (Ey)((y=a) . Gy)$

önermesi de doğrudur. Nitekim "Ga" doğru ise "(a=a).Ga" doğru olur. O zaman "(Ey) ((y=a) . Gy)" önermesi de doğru olur.

(23) ve (24) önermelerinden

(25) $Ga \equiv (Ey((y=a) . Gy)$

elde edilir.

Öbür yandan (12) tanımına uygun olarak "y = (ıx) (Fx)" ifadesi şöyle tanımlanır:

(26) $y = (\imath x)(Fx) \quad =Dk \quad Fx \equiv^{x} x=y$

İmdi (25) te "a" yerine "(ıx) (Fx" ifadesini koyarsak

$G(\imath x)(Fx) \equiv (Ey)((y = (\imath x)(Fx)) . Gy)$

elde edilir. Bu önermede "y = (ıx) (Fx)" ifadesini, (26) tanımı gereği tanımlıyan-ifade ile değiş-tokuş etmekle

(27) $G(\imath x)(Fx) \equiv (Ey)((Fx \equiv^{x} x=y) . Gy)$

sonucu çıkarılabilir. Oysa (27) önermesi (21) genel tanımından başka bir şey değildir. Böylece (21) genel tanımı (12) özel tanımından çıkarılmış olur.

IV. Tasvirlerin Başlıca Formel Özellikleri.

"G(ıx) (Fx)" gibi bir önerme "(Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . Gy)" şeklinde tanımlandıkta, "(ıx) (Fx)" tasvirinin bu önermede *birinci-derecede geçişi* (primary occurence) olduğu söylenir. Buna karşılık, yukarıdaki şekilde tanımlanan "G(ıx) (Fx)" önermesini bir bileşen (component) olarak içine alan "...G(ıx) (Fx)..." gibi bir bileşik önermede aynı "(ıx) (Fx)" tasvirinin *ikinci-derecede geçişi* (secondary occurence) olduğu söylenir. Örneğin "a ± (ıx) (Fx)" önermesi tasvirlerin genel tanımı gereği "(Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . (a ± y)" biçiminde tanımlanır. Şu halde, "(ıx) (Fx)" in bu önermede *birinci-derecede geçişi* vardır. Buna karşılık, "—(a = (ıx) (Fx))" önermesi, "—(Fx $\equiv^{x}$ x=a)" şeklinde yorumlandıkta,[34] "(ıx) (Fx)" tasvirinin bu önermede *ikinci-derecede geçişi* olduğu

[34] Bk. Bölüm III (14).

görülür. Genel olarak "G(ıx) (Fx)" gibi bir önermeye karşılık iki türlü *hayırlama* olacaktır: "(ıx) (Fx)" in bunlardan birinde geçişi *birinci-derecede*, öbüründe ise *ikinci-derecede* olacaktır. Başka bir deyimle "—*G* (*ıx*) (*Fx*)" biçimindeki bir önerme çokanlamlı (ambiguous) olup, şu iki ayrı şekilde yorumlanabilir :

(1) $\quad$ —G(ıx) (Fx) $\quad =Dk \quad$ —(Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . Gy)

(2) $\quad$ —G(ıx) (Fx) $\quad =Dk \quad$ (Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . —Gy)

"(ıx) (Fx)" tasvirinin (1) de *ikinci-derecede*, (2) de *birinci-derecede* geçişi vardır. Somut bir örnek olarak "bugünkü Fransa kralı dazlaktır" önermesini göz önüne alalım. Bu önerme, Bölüm III (18) de gösterildiği gibi, şöyle tanımlanır :

D(ıx) (Fx) $\quad =Dk \quad$ (Ey) ((Kx $\equiv^{x}$ x=y) . Dy)

İmdi "*bugünkü Fransa kralı dazlak değildir*" önermesi çokanlamlı olup, ya (1) ya (2) gereğince yorumlanabilir. Oysa önermemiz (1) gereği *doğru*, (2) gereği ise *yanlıştır*. Bu paradoksal durumu şöyle açıklıyabiliriz: Önermemiz (1) mânasında "bugünkü Fransa kralının varolduğu ve dazlak olduğu yanlıştır", (2) mânasında ise "bugünkü Fransa kralı vardır ve dazlak değildir" anlamına gelir.

Genel olarak "...(ıx) (Fx)..." gibi bir önermede, "(ıx) (Fx)" in *birinci-derecede* mi, yoksa *ikinci-derecede* mi geçişi olduğu; ve ikinci-derecede geçişi varsa, önermenin hangi bileşeni çerçevesi içinde tanımlanacağı belirsizdir. İmdi "(ıx) (Fx)" in içinde tanımlandığı bileşen (component) önermeye, "(ıx) (Fx)" tasvirinin "...(ıx) (Fx)..." önermesindeki *etki-alanı* (scope) denir. Buna göre (ıx) (Fx)" in "...(ıx) (Fx)..." te *birinci-derecede geçişi* olması, etki-alanının *en geniş* olması, yani "...(ıx) (Fx)..." önermesinin tümünden ibaret olması demektir. Buna karşılık, "(ıx) (Fx)" in *ikinci-derecede geçişi* olması, etki-alanının önermenin tümünden daha *dar* olması demektir.

Etki-alanının belirsizliğinden doğan çokanlamlılığın giderilmesi için, bu bileşenin tüm önerme içindeki sınırlarının özel işaretlerle belirtilmesi gerekecektir. Whitehead ve Russell *Principia Mathematica*'da, etki-alanının *başını* köşeli-parantezler içinde "[(ıx) (Fx)]"ifadesini katmakla, *sonunu* da uygun sayıda noktalar koymakla belirtirler. Örneğin "—G (ıx) (Fx)" in (1) ve (2) mânaları şöyle ayırt edilebilir :

(1) $\quad$ —[(ıx) (Fx)] G(ıx)(Fx) $=Dk$ —(Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . Gy)

(2) $\quad$ [(ıx)Fx)] — G(ıx) (Fx) $=Dk$ (Ey) ((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . —Gy)

"G(ıx)(Fx) $>$ p" biçimindeki bir önerme de şu iki şekilde yorumlanabilir:

(3) [(ıx)(Fx)] G(ıx)(Fx) : $>$ p

ve

(4) [(ıx)(Fx)] G(ıx)(Fx) $>$ p

Burada etki-alanının başı her iki önermede aynı olduğu halde, sonu aynı değildir. (3) te etki alanı yalnız "G(ıx)(Fx)" ten ibaret olduğu halde, (4) te etki-alanı önermenin tümü, yani "G(ıx)(Fx) $>$ p" dir. (Etki-alanının sonu (3) te ":" noktalariyle belirtilmiştir. (4) te ise bu türlü noktaların bulunmaması etki-alanının sonu önermenin sonuyla örtüştüğünü gösterir.) Buna göre "G(ıx)(Fx) $>$ p" önermesi (3) yorumunda

(Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . Gy) $>$ p

(4) yorumunda ise

(Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . (Gy $>$ p))

anlamına gelir. Görüldüğü gibi, "(ıx)(Fx)" in (3) te ikinci-derecede (4) te de birinci-derecede geçişi vardır. "(ıx)(Fx)" in biriciklik-şartını yerine getirmediği hallerde (3) *doğru*, (4) ise *yanlış* olur.

Pratikte, her tasvirin etki-alanı çokluk mümkün etki-alanlarının *en dar* olanıdır. Bunu göz önünde tutarak, etki-alanının gerçekte de en dar bileşen olduğu hallerde etki-alanını özel işaretlerle belirtmiyeceğiz. Başka bir deyimle, etki-alanı belirticileri olmıyan bir önermede bulunan bir tasvirin etki-alanının bu *tasviri içine alan en dar bileşen-önerme* olduğu kabul edilecektir. Örneğin "a $\pm$ (ıx)(Fx)" te etki-alanı olarak, daha dar bir bileşen-önerme olmadığından, önermenin tümü alınacak, buna karşılık "—(a = (x)(Fx))" te etki-alanı olarak "a = (ıx)(Fx)" alınacaktır.

Etki-alanları ile ilgili üç önemli teorem vardır:

(5) *Birinci-derecede geçişi olan bir tasviri içine alan her önerme, biriciklik şartının yerine gelmediği hallerde yanlıştır.*

Nitekim "(ıx)(Fx)" tasvirinin "...(ıx)(Fx)..." biçimindeki bir önermede birinci-derecede geçişi varsa, bu önerme şöyle yorumlanır:

[(ıx)(Fx)](...(ıx)(Fx)...) =*Dk* (Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . (...y...))

O zaman ise biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde "(Fx $\equiv^x$ x=y)" bileşeni "y" nin bütün değerleri için yanlış olacağından, tanımlıyan-ifadenin tümü yanlış olur.

(6) *"Biriciklik-şartını yerine getiren bir tasviri içine alan herhangi bir*

önermenin doğruluk-değeri, bu tasvirin önerme içindeki etki-alanından bağımsızdır. (Buna göre "E!(ıx)(Fx)" in doğruluğunun belgelenmiş olduğu hallerde, etki-alanı belirticilerinin kullanılması gereksizdir.)

(6) sembolik dilde şu şekilde ifade edilebilir :

E!(ıx)(Fx) > (H([(ıx)(Fx)]G(ıx)(Fx)) ≡ [(ıx)(Fx)] H(G(ıx)(Fx))) [35]

(7) *"İçinde iki tasvirin bulunduğu herhangi bir önermenin doğruluk-değeri bu iki tasvirden hangisinin daha geniş, hangisinin daha dar bir etki-alanı olmasından bağımsızdır."*

Örneğin *"(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx)"* biçiminde iki ayrı tasvirden kurulu bir önermeyi tanımlamağa çalışalım. Bu iş iki şekilde olabilir :

(i) "(ıx)(Fx)" in etki-alanının daha geniş olduğu kabul edilirse,

(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx) $=Dk$ (Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . (y = (ıx)(Gx)))

olur. Bundan da

(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx) $=Dk$ (Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . (Gx $\equiv^x$ x=y))

sonucu elde edilir.

(ii) "(ıx)(Gx)" in etki-alanının daha geniş olduğu kabul edilirse,

(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx) $=Dk$ (Ey)((Gx $\equiv^x$ x=y) . (y = (ıx)(Fx))

yani

(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx) $=Dk$ (Ey)((Gx $\equiv^x$ x=y) . (Fx $\equiv$ x=y))

elde edilir. Birlikte-evetleme komütatif olduğundan (yani "p . q" biçiminde bir önerme "q . p" ye eşdeğer olduğundan) (i) ile (ii) yorumlarının eşdeğer olduğu görülür.

Şimdi de *Principia Mathematica*'da tasvirler hakkında elde edilen teoremlerden en önemli saydıklarımızı aşağıda göstereceğiz :

(8) E!(ıx)(Fx) > ((x)Gx > G(ıx)(Fx))

Nitekim (8) önermesi

(Ey)(Fx $\equiv^x$ x=y) > ((x)Gx > (Ey)((Fx $\equiv^x$ x=y) . Gy))

anlamına gelir.

---

[35] Bunun genel bir şekilde kanıtlanması ancak "H"ın bir *doğruluk-fonksiyonu* olması halinde mümkündür. Bk. "Principia Mathematica", s. 184-5.)

İmdi "(Ey)(Fx $\equiv^x$ x=y)" in doğru olması "y" nin belli bir değeri için "Fx $\equiv^x$ x=y" nin doğru olmasını gerektirir. Öbür yandan "(ıx)Gx" in doğru olması, (tümelin-özelleştirilmesi ilkesi "(x)Gx $\supset$ Gy" gereğince) "Gy" nin "y" nin herhangi bir değeri için ve dolayısiyle söz konusu belli değer için de doğru olmasını gerektirir. Böylece (8) kanıtlanmış olur.

(8) önermesi şöyle yorumlanır : *"Biriciklik-şartını yerine getiren bir tasvir tümel-geçerli olan* (yani bütün nesnelere uygulanabilen) *her yüklemi taşır."* İmdi bu teorem sanılabileceği gibi trivial değildir. Nitekim biriciklik-şartını yerine getirmiyen tasvirler için durum böyle değildir.

Örneğin, *bugünkü Fransa kralı* (varolmadığından) ne dazlak-olma niteliğini taşır ne dazlak-olmama niteliğini... Nitekim "x dazlaktır veya x dazlak değildir" ifadesini "Tx" şeklinde kısaltalım, yani

$$\text{Tx} \quad =Dk \quad \text{Dx v} -\text{Dx}$$

olsun. O zaman "T" *tümel-geçerli* bir *yüklem* olduğu halde ("(x)Tx" doğrudur), "T(ıx)(Kx)", yani "bugünkü Fransa kralı T dir" önermesi *yanlıştır.* Ancak "T(ıx)(Kx)" ifadesi çokanlamlı olup iki ayrı şekilde yorumlanabileceğini de hatırdan çıkarmamalı :

(i) "(ıx)(Kx)" in *birinci-derecede geçişi* varsa

$$\text{T(ıx)(Kx)} \quad =Dk \quad \text{(Ey)((Kx} \equiv^x \text{x=y)} \,.\, \text{Ty)}$$

yani

$$\text{T(ıx)(Kx)} \quad =Dk \quad \text{(Ey)((Kx} \equiv^x \text{x=y)} \,.\, \text{(Dy v}-\text{Dy)}$$

olur. O zaman "Dy v —Dy" bileşeni "y" nin bütün değerleri için doğru olduğu halde, "Kx $\equiv^x$ x=y" bileşeni "y" nin bütün değerleri için yanlış olduğundan, tanımlıyan-ifadenin tümü *yanlıştır.* (Aynı sonucu doğrudan doğruya (5) teoreminden de çıkarabiliriz.)

(ii) "(ıx)(Kx)" in ("D(ıx)(Kx) v —D(ıx)(Kx)") te *ikinci-dereceden geçişi varsa*

$$\text{T(ıx)(Kx)} =Dk \text{ (Ey)((Kx} \equiv^x \text{x=y)} \,.\, \text{Dy) v} -\text{(Ey)((Kx} \equiv^x \text{x=y)} \,.\, \text{Dy)}$$

olur. Oysa burada tanımlıyan-ifade *doğrudur.* Şu halde "T(ıx)(Kx)" in *yanlış* olması ancak *belli* bir yorumda olur. Bununla birlikte, biriciklik-şartını yerine getirmiyen bir tasvire hiç bir yorumda uygulanamıyan tümel-geçerli yüklemler de vardır.

Örneğin "Ix $=Dk$ x = x" tanımı ile "I" gibi bir *tümel-geçerli* yüklem tanımlıyabiliriz. ("I" tümel-geçerlidir, çünkü "(x)Ix" "(x)(x=x)" anlamına geldiğinden doğru bir önermedir.) Görüldüğü gibi "I" aynılık-bağlantısı (özdeşlik-bağlantısı) nı ifade ediyor. Oysa "I(ıx)(Kx)", yani *"bugünkü Fransa kralı = bugünkü Fransa kralı"* önermesi *yanlıştır*. Nitekim şöyle bir teorem vardır :

(9) ((ıx)(Fx) = (ıx)(Fx)) ≡ E!(ıx)(Fx)

yani, *"(ıx)(Fx) = (ıx)(Fx)" in doğru olmasının gerekli ve yeterli şartı "(ıx)(Fx)" tasvirinin biriciklik-şartını yerine getirmesidir.*

Nitekim "(ıx)(Fx) = (ıx)(Gx)" in "(Ey)((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . (Gx $\equiv^{x}$ x=y))" e dönüştürülebileceğini yukarıda göstermiştik. Burada "G" yerine "F" konulduğunda "(Ey)((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . (Fx $\equiv^{x}$ x=y))" elde edilir. Bu ise "(Ey)(Fx $\equiv^{x}$ x=y)" ile, dolayısiyle "E!(ıx)(Fx)" ile eşdeğerdir. Böylece (9) kanıtlanmış olur.

Şu halde biriciklik-şartının yerine gelmediği hallerde, "E!(ıx)(Fx)" yanlış olduğundan, "(ıx)(Fx) = (ıx)(Fx)", örneğin "(ıx)(Kx) = (ıx)(Kx)" yani "I(ıx)(Fx)" *yanlış* olur. (Görüldüğü gibi *Russell'ın tasvirler teorisi* çerçevesi içinde ancak biriciklik-şartını yerine getiren tasvirler özdeşliğin *refleksiflik*[38] özeliğini yerine getirirler. Başka bir deyimle biriciklik-şartını yerine getirmeyen tasvirler halinde klâsik *aynılık-ilkesine* bir aykırılık meydana çıkmaktadır.

Tasvirler-teorisinin çok önemli bir teoremi de şudur :

(10) *G(ıx)(Fx)* $>$ *E!(ıx)(Fx)*

yani *"(ıx)(Fx) herhangi bir niteliği taşıyorsa varolmalıdır."* Bu önerme "(Ey)((Fx $\equiv^{x}$ x=y) . Gy) $>$ (Ey)(Fx $\equiv^{x}$ x=y)" anlamına geldiğinden doğruluğu apaçıktır.

Gerek günlük dilde, gerek felsefede herhangi bir nesnenin *varolmasından* söz edildiği zaman, sözü edilen nesneyi hâlis bir *ad* ile değil, bir *tasvir* ile gösteririz. (Örneğin Ali Ahmedin biricik oğlu d ye biliniyorsa, "Ali vardır" yerine "Ahmedin oğlu vardır" denir.) İmdi "G(ıx)(Fx)" gibi herhangi bir önermenin doğruluğu biliniyorsa, (10) gereğince bu önermenin öznesinin (yani "(ıx)(Fx)" teriminin) karşılığı olan nesnenin varolduğu analitik olarak çıkarılabilir. Yani (ıx)(Fx) in *varolduğu*, "(ıx)

---

36 "a = a" ya özdeşliğin *refleksiflik*-özeliği, "a = b > b = a" ya özdeşliğin *simetri*-özeliği, "a = b . b = c > a = c" ye de ödeşliğin *transitiflik*-özeliği denir. Biriciklik-şartını yerine getirmiyen tasvirler bu özeliğin birincisini yerine getirmemekle birlikte, öbür ikisini yerine getirirler.

(Fx)" terimini özne olarak içine alan herhangi bir önermen'n doğruluğundan salt mantık yolu ile çıkarılabilir.

En sonda, pek paradoksal görünen şu iki teoremi gösterelim:

(11) $F(\imath x)(Fx) \equiv E!(\imath x)(Fx)$ [37]

Örneğin, "Ahmedin oğlu Ahmedin bir oğludur ancak ve ancak Ahmedin oğlu varsa". Buna göre Ahmedin (biricik) oğlu yoksa, "*Ahmedin oğlu Ahmedin bir oğludur*" önermesi *yanlış* olur. Aynı şekilde "yuvarlak kare bir yuvarlak karedir", "bugünkü Fransa kralı bugünkü bir Fransa kralıdır", "altın dağ bir altın dağdır" v.b.g. önermeler *yanlıştır*.

(12) $F((\imath x)(Fx \,.\, Gx)) \equiv E!(\imath x)(Fx \,.\, Gx)$ [38]

Bu teorem gereğince, birer totoloji gibi görünen "yuvarlak kare yuvarlaktır", "yuvarlak kare karedir", "altın dağ bir dağdır", "bugünkü Fransa kralı bir kraldır" çeşidinden önermeler *yanlıştır*.

V. *Paradoksların Çözümü.*

Şimdi de Russell'ın tasvirler-teorisinden, I. ci bölümde sözünü ettiğimiz paradoksların çözümünde ne şekilde faydalanılabileceğini gösterelim.

I. ci bölümde geçen (1), (2) ve (3) önermelerini sembolik-mantık dilinde sırasiyle şöyle ifade edebiliriz:

(1) IV. cü George '$s = (\imath x)(Yx)$' olup olmadığını bilmek istiyordu

(2) $(\imath x)(Yxw) = s$

(3) IV. cü George '$s = s$' olup olmadığını bilmek istiyordu.

İmdi "..." herhangi bir önermeyi gösterdiğinde "IV. cü George '...' o'up olmadığını bilmek istiyordu" ifadesini "B(...)" şeklinde kısaltalım. O zaman (1) önermesi "$B(s = (\imath x)(Yxw))$, (3) önermeşi de "$B(s = s)$" biçimine girer. Öbür yandan, *Russell'a* göre "$(\imath x)(Yxw)$" tasvirinin (1) önermesinde normal olarak *ikinci-dereceden geçişi* olduğundan, bu önerme "$B([(\imath x)(Yxw)](s = (\imath x)(Yxw)))$" biçiminde yorumlanmalıdır. Bu ise

---

[37] Bu önerme "$(Ey)((Fx \equiv^x x=y) \,.\, Fx) \equiv (Ey)(Fx \equiv^x x=y)$" biçimine dönüştürülebilir. Bu son önermenin doğru olduğu kolayca görülebilir.

[38] Bu önerme "$(Ey)((Fx \,.\, Gx \equiv^x x=y) \,.\, Fx) \equiv (Ey)(Fx \,.\, Gx \equiv^x x=y)$" biçimine çevrilebilir. Bu son önermenin de doğruluğu kolaylıkla görülmektedir.

(1') $B((Ey)((Yxw \equiv^x x=y) . (y = s)))$
veya kısaca

$B(Yxw \equiv^x x=s)$

anlamına gelir. Bu önerme ise "IV. cü George *Waverley*'nin bir ve yalnız bir tek kişi tarafından yazılıp yazılmadığını ve bu kişinin de Scott olup olmadığını bilmek istiyordu" şeklinde yorumlanabilir. Oysa bu önermede "*Waverley*'nin yazarı" diye bir tekil-terim yoktur. Şu halde (2) ye dayanarak "*Waverley*'nin yazarı" ifadesinin "Scott" sözcüğü ile değiş-tokuş edilmesi, (1') önermesinde artık mümkün olmuyor. (Çünkü (1') önermesinde böyle bir ifade geçmiyor!) O zaman ise (1') ile (2) den değiş-tokuş-edilebilme ilkesi gereği (3) önermesi çıkarılamaz. Böylece bu ilkeye aykırı bir durum meydana çıkmadığından paradoks giderilmiş olur.

Görüldüğü gibi, *Russell'ın çözümü* tasvirleri hâlis birer tekil-terim değil, sadece birer *eksik-sembol* saymasına dayanmaktadır. Buna göre, genel olarak

(4) $...G(\iota x)(Fx)...$

(5) $(\iota x)(Fx) = a$

öncüllerinden, değiştokuş-edilebilme ilkesi gereği

(6) $...Ga...$

sonucunun çıkarılması mümkün olmuyor. Nitekim (4) önermesi *görünüşte* "$(\iota x)(Fx)$" gibi bir tekil-terimi içine almakla birlikte, bu önerme

(4') $...(Ey)((Fx \equiv^x x=y) . Gy)...$

önermesinin bir *kısaltmasından* başka bir şey olmadığından, gerçekte "$(\iota x)(Fx)$" diye bir tekil-terimi hiç te içine almadığı kabul ediliyor. Başka bir deyimle, Russell'ın yorumu açısından "$(\iota x)(Fx)$" terimi "$...G(\iota x)(Fx)...$" gibi bir önermede *gerçekten* değil, sadece *görünüşte* geçmektedir. Oysa, bir önerme içinde *gerçekten* geçmiyen bir ifadenin (*varolmıyan* bir ifade sayılacağından) hiç bir şekilde *değiştokuş edilemiyeceği* meydandadır.

Konusuzluk-paradoksuna gelince: bu paradoks ta Russell'ın tasvirler teorisi çerçevesinde değiştokuş-edilemezlik paradoksuna benzer bir şekilde çözülebilmektedir.

I. ci bölümde belirttiğimiz gibi, *konusuzluk-paradoksu* "*a vardır*" veya "*a yoktur*" biçimindeki önermelerde, "a" tekil-teriminin hiç bir nesneyi göstermemesi hallerinde ortaya çıkmaktadır. İmdi Russell'ın görüşü açısından her mânalı tekil-terim ya hâlis bir *ad*, ya da bir *tasvir* (veya tasvir-kısaltması) dır. Oysa her (hâlis) *ad* zaruri olarak bir *nesneyi gösterir*. Şu halde "a" gibi bir tekil-terimin hiç bir nesneyi göstermemesi, ancak "a" nın hâlis bir *ad olmaması*, yani bir *tasvir* veya bir *tasvir-kısaltması* olması halinde mümkündür. Buna göre konusuzluk-paradoksu olsa olsa "a vardır" veya "a yoktur" biçimindeki önermelerdeki "a" nın bir tasvir (veya tasvir-kısaltması) olduğu hallerde ortaya çıkabilir. Kaldı ki Russell'a göre "*a vardır*" veya "*a yoktur*" biçimindeki önermeler, "*a*" *nın hâlis bir ad olması halinde mânasızdır;* öyle ki bu görüş açısından, sözünü ettiğimiz "a" tekil-terimi zaruri olarak bir tasvir veya tasvir-kısaltması durumundadır.

İmdi "a" terimi "$(\iota x)(Fx)$" biçimindeki bir tasvir olduğunda, "*a vardır*" önermesi (tasvirlerin birer *eksik-sembol* olmalarından dolayı) "$(Ey)(Fx \equiv^x x=y)$" ifadesinin bir *kısaltmasından* başka bir şey değildir. Aynı şekilde "*a yoktur*" *önermesi* "$-(Ey)(Fx \equiv^x x=y)$", yani "$(y)(-(Fx \equiv^x x=y))$" ifadesinin bir kısaltmasından ibarettir. Oysa gerek "*a vardır*" gerek "*a yoktur*" önermesi *görünüşte* (*gramer* bakımından *öznesi* olan) "*a*" *tekil-teriminin gösterdiği nesne hakkında* olmakla birlikte, (kısaltması olduğu önerme "a" yı, yani "$(\iota x)(Fx)$" ifadesini içine almadığından) *gerçekte* böyle bir nesne *hakkında değildir*. Başka bir deyimle, "a vardır" veya "a yoktur" gibi bir önermenin *konusu*, *gerçekten* "a" nın gösterdiği nesne değildir. O zaman ise "a" nın hiç bir nesneyi göstermemesi bu türlü önermelerin *gerçekten konusuz* olmalarını gerektirmez.

Örneğin Bölüm I (7) önermesini, yani

(7) "*bugünkü Fransa kralı yoktur*"

önermesini göz önüne alalım. Bu önerme Russell'a göre "$-E!(\iota x)(Dx)$", yani

(7') $-(Ey)(Kx \equiv^x x=y)$

ifadesinin bir 'kısaltması' sayılmalıdır. (7') günlük dilde

"*bugün Fransanın bir ve yalnız bir kralı olduğu yanlıştır*".

önermesine çevrilebilir. Bu önermede ise "bugünkü Fransa kralı" diye bir tekil-terim geçmediğinden, önermenin *konusunun* bu terimin gösterdiği nesne olduğu söylenemez. Böylece "bugünkü Fransa kralı" nın hiç bir nesneyi göstermemesi bu önermenin *konusuz* ve dolayısiyle *mânasız* olmasına yol açmıyor. Buna göre "a" nın hiç bir nesneyi göstermemesi halinde, "a vardır" veya "a yoktur" önermesinin mânalı olmasını sağlamak amaciyle, *Meinong* gibi "a" nın karşılığı olabilecek bir "varlığın" uydurulması yoluna gidilmesi gerekmez. Böylece Meinong'un "çözüm" üne başvurmak zorunda kalmadan, "a yoktur" biçimindeki bir iddianın doğruluğu savunulabilir.

Konusuzluk-paradoksunun bir şekli olan *üçüncü-halin olmazlığı* ilkesine aykırılık ta Russell'ın metoduyla kolayca giderilebilmektedir. Örneğin Bölüm I (8) önermesini, yani

(8) "Bugünkü Fransa kralı dazlaktır veya bugünkü Fransa kralı dazlak değildir" önermesi[39]

(8') $(Ey)((Kx \equiv^x x=y) . (Dy \vee -Dy))$

biçiminde, ya da

(8") $(Ey)((Kx \equiv^x x=y) . Dy) \vee -(Ey)((Kx \equiv^x x=y) . Dy))$

biçiminde yorumlanabilir. Ama her iki yorumda da üçüncü-halin olmazlığı ilkesine hiç bir aykırılık yoktur: (8") bu ilke gereği doğrudur; (8') ise yanlış olmakla birlikte bu ilkenin uygulanabileceği bir biçimde değildir.

Böylece Russell'ın tasvirler-teorisi yardımıyle I. ci bölümde sözünü ettiğimiz bütün paradoksların çözülebileceğini göstermiş bulunuyoruz. Ancak Russell'ın metodunun tek çözüm yolu olmadığını, *Frege*, *Church*, *Quine* ve *Carnap*'ın bu metottan çok farklı olan çeşitli yollarla birer çözüm ortaya koyduklarını hatırdan çıkarmamak gerekir.

B İ B L İ Y O G R A F İ

CARNAP, R., "*The Logical Syntax of Language*", s. 144-6, s. 154 v.ö., s. 193. (Routledge, London, 1937).

CARNAP, R., "*Meaning and Necessity*" (2nd ed.), s. 33-9, s. 96-100, s. 138-141 (University of Chicago Press, 1947, 2nd. ed. 1956).

CARNAP, R., "*Einführung in die symbolische Logik*", s. 123-6 (Springer, Wien, 1954).

CHURCH, A., art. "*Descriptions*", D. D. Runes, "The Dictionary of Philosophy", s. 77 (Philosophical Library, New York, 1942).

CHURCH, A., "*Introduction to Mathematical Logic*", s. 3-9, s. 31-2, s. 41. (Princeton University Press, 1956).

FREGE, G., "*On Sense and Nominatum*", H. Feigl and W. Sellars, "Readings in Philosophical Analysis", s. 85-102 (Appleton-Century-Crofts, New York, 1949)

---

39 Bk. Bölüm IV (8) : (i) ve (ii).

Bu yazı *"Über Sinn und Bedeutung"* (Zeitschr. f. Philos. und Philos. Kritik; 1892) un çevirisidir.

GEACH, P. T., *"Russell's Theory of Descriptions"*, (Analysis, cilt 10, 1949); M. Macdonald, "Philosophy and Analysis", s. 32-6 (Basil Blackwell, Oxford, 1954) de tekrar basılmıştır.

MARTIN, R. M., *"Truth and Denotation"*, s. 54-7 (Routledge, London, 1958).

MILL, J. S., *"A System of Logic"* (10th. ed.), cilt I, s. 34-8 (Longmans Green, and Co., London, 1879).

QUINE, W. V., *"Mathematical Logic"*, s. 145-151 (Harvard University Press, 1940, 4. cü baskı 1958).

QUINE, W. V., *"Methods of Logic"*, s. 215-224, s. 230 (Holt, Rinehart and Winston, New York, 1950, yeni baskı 1961).

QUINE, W. V., *"From a Logical Point of View"*, s. 5-9, s. 85-7, s. 155, s. 166-7 (Harvard University Press, 1953, yeni baskı 1961).

QUINE, W. V., *"Word and Object"*, s. 56, s. 95, s. 102, s. 107, s. 131, s. 164-6, s. 176-190, s. 259-262.

REICHENBACH, H., *"Elements of Symbolic Logic"*, s 256-266 (Macmillan, New York, 1947).

RUSSELL, B., *"On Denoting"*, (Mind, 1905); H. Feigl and W. Sollars, A. E., s. 103-115 te tekrar basılmıştır.

RUSSELL, B., *"Introduction à la Philosophie Mathématique"*, s. 200-214 (Payot, Paris, 1928).

RUSSELL, B., *"A History of Western Philosophy"*, s. 831 (Simon and Schuster, New York, 1945).

RUSSELL, B., *"Human Knowledge, its Scope and Limits"*, s. 77-9, s. 86-8 (Simon and Schuster, New York, 1948).

RUSSELL, B., *"Mr. Strawson on referring"*, (Mind, 1957); B. Russell, "My Philosophical Development" te tekrar basılmıştır.

STRAWSON, P. F., *"On Referring"*, (Mind, 1950); A. Flew, "Essays in Conceptual Analysis, s. 21-52 (Macmillan, London, 1956) de tekrar basılmıştır.

STRAWSON, P. F., *"Introduction to Logical Theory"*, s. 184-194 ("Methuen, London, 1952).

URMSON, J. O., *"Philosophical Analysis"*, s. 28-41, s. 95-6, s. 180 v.ö. (Oxford University Press, 1956).

WHITE, M., *"Toward Reunion in Philosophy"*, s. 14-7, s. 42-5, s. 55-7.

WHITEHEAD, A. N. and RUSSELL, B., *"Principia Mathematica to *56"*, s. 30-1, s. 66-71, s. 173-187 (Cambridge University Press, 1962; ilk yayım 1913).